

सीसीआरएएस बुलेटिन

केंद्रीय आयुर्वेदिक विज्ञान संशोधन परिषद
आयुष मंत्रालय, भारत सरकार, नवी दिल्ली

जानेवारी ते मार्च 2026 | फ्लाइट - III | मुद्रा - I | <https://ccras.nic.in/ccras-bulletin/>

संपादकीय मंडळ

मुख्य-संपादक

प्रो. (वैद्य) रविनारायण आचार्य
महासंचालक, सीसीआरएएस, नवी दिल्ली

उपमुख्य-संपादक

डॉ. नारायणम श्रीकांत
उपमहासंचालक, सीसीआरएएस, नवी दिल्ली

कार्यकारी संपादक

श्री. नौशाद अहमद
(एलआयओ आणि प्रभारी प्रकाशन आणि माध्यम संपर्क)

सहयोगी संपादक

डॉ. ए. के. मीणा, एडी (रसायनशास्त्र)
डॉ. रेणू सिंग, आरओ (आयुर्वेद)
डॉ. राकेश नारायणन, आरओ (आयुर्वेद)
डॉ. दीपक लांबा, आरओ (फार्माकोलॉजी)
डॉ. धीरज सिंग राजपूत, आरओ (आयुर्वेद)
डॉ. एमी एस. सुरेंद्रन, आरओ (आयुर्वेद)
डॉ. अरविंद कुमार, आरओ (आयुर्वेद)
डॉ. नीतू केशवन, आरओ (आयुर्वेद)
डॉ. आशिमा जैन, आरओ (पॅथॉलॉजी)
डॉ. लिजिमा सी., आरओ (आयुर्वेद)
डॉ. यशपाल भारद्वाज, आरओ (वनस्पतीशास्त्र)
श्री. कमलेश्वर सिंग, एआरओ (वनस्पतीशास्त्र)
सुश्री प्रीती शर्मा, एआरओ (रसायनशास्त्र)

प्रादेशिक भाषेचे संपादक

आसामी

डॉ. जेजती राणी दास, आरओ, सीएआरआय गुवाहाटी
कन्नड

डॉ. भव्या बी. एम., आरओ, सीएआरआय बेंगळूरु
पंजाबी

डॉ. हरबन्स सिंग, आरओ, प्रभारी, आरएआरआय जम्मू
उर्दू

डॉ. अशाफाक अहमद, आरओ, एनआयआयएमएच
हैदराबाद

मल्याळम

डॉ. व्ही.सी. दीप, एडी, एनएआरआयपी चेरुथुरुथी
तमिळ

श्री. सी. प्रेम कुमार, एआरओ, सीएसएमसीएआरआय चेन्नई
गुजराती

डॉ. सोजिता निरल, आरओ, आरएआरआय अहमदाबाद
मराठी

डॉ. रसिका कोल्हे, आरओ, आरएआरआय पुणे
बंगाली

डॉ. श्रेया दत्ता, आरओ, सीएआरआय कोलकाता
हिंदी

डॉ. व्ही. के. लवानिया, आरओ, सीसीआरएएस मुख्यालय
दिल्ली

ओडिया

डॉ. बनमाली दास, आरओ, सीएआरआय भुवनेश्वर
तेलगू

डॉ. श्रीदेवी वेनिगला, आरओ, एनआयआयएमएच हैदराबाद

तांत्रिक सहाय्य

डॉ. तानिया रे, वैज्ञानिक लेखक

ग्राफिक डिझायनर

मो. हारून अन्सारी, ग्राफिक डिझायनर

या अंकात

संपादकीय संदेश

पारंपारिक ज्ञानापासून आधुनिक पुराव्यांपर्यंत: सीसीआरएएस बुलेटिन
समकालीन युगात आयुर्वेदाची उपयोजित क्षमता दर्शवते

पृष्ठ क्र.

1

चिकित्सालयीन संशोधन

बॅक्टेरियल व्हायनोसिसच्या व्यवस्थापनात *पुष्यानुग चूर्ण* आशादायक चिकित्सालयीन परिणाम
दर्शवते

3

लहान पाऊले पुढे: ग्वाल्हेरच्या ग्रामीण भागात आरोग्य आणि सवयी सुधारणे

3

चिकित्सालयीन एकमत अधिक सुरक्षित आणि प्रमाणित *मर्श नस्य* थेरपीचा मार्ग मोकळा करते

4

एका अलीकडील अभ्यासाने लयोदशांग गुग्गुळूच्या सुरक्षिततेचे पुरावे दिले आहेत – जे अस्थि-स्नायूच्या
आजारांसाठी सुचविले जाणारे एक ज्ञात आयुर्वेदिक औषध आहे.

5

डिजिटल डोळ्यांवरील थकवा कमी करण्यासाठी आयुर्वेदाची भूमिका क्लिनिकल अभ्यासाने
अधोरेखित केली

6

केस स्टडीनुसार आयुर्वेद अग्रिकर्मा (थर्मल) थेरपी मायग्रेनच्या वेदनांना जलद आराम देण्याची
क्षमता दर्शविते

7

आरोग्य प्रणाली संशोधन

अभ्यास तमिळनाडूतील आदिवासी समुदायांमध्ये असंसर्गजन्य रोगांचा लपलेला भार उघड करतो

8

फार्माकोलॉजी (भेषजशास्त्र) आणि जीवसायनशास्त्र संशोधन

एक पूर्व-चिकित्सालयीन अभ्यास, आयुर्वेदिक पॉलीहर्बल (बहुऔषधी) सूत्र “*स्वदंष्ट्रादी घन*”
औषधांमुळे होणाऱ्या नुकसानीपासून मूलपिंडांचे रक्षण करण्याचे आश्वासन देते

9

एगल मार्मेलोस (बिल्व) च्या पानाच्या अर्काचा वापर करून $C_{O_3}O_4$ नॅनोकणांचे बायोजेनिक
संश्लेषण जैव-वैद्यकीय आणि पर्यावरणीय अनुप्रयोगांसाठी आश्वासन देते

10

औषध संशोधन आणि औषध वनस्पती सर्वेक्षण

सिसस क्वाड्रॅंग्युलरिस एल. कर्करोग, जळजळ आणि प्रतिजैविक संशोधनात मजबूत क्षमता दर्शवते

11

इको-फ्रेंडली बदल: भविष्यातील औषधांसाठी बीजा वृक्षाच्या (*टरोकार्पस मासुंफियम* रॉक्सब.)
गाभ्याऐवजी फांद्या वापरण्यास अभ्यास समर्थन देतो

12

वन ज्ञान: आदिवासी ज्ञान केरळमधील लपलेली औषधी वनस्पती विविधता उघड करते

13

अभ्यास दर्शवतो की स्थान महत्त्वाचे आहे: राणीखेत (हिमालय)-मध्ये उत्पादित पिंपळी (*पायपर
लाँगम* लिन) श्रेष्ठ औषधी क्षमता प्रदर्शित करते

14

साहित्य संशोधन

सीसीआरएएस पुस्तक “प्रमेह रोगाच्या तपासणीसाठी आयुर्वेदावर आधारित चिकित्सालयीन
पद्धती” प्रमेहाच्या (डायबिटीज) आयुर्वेदिक निदानाला वैज्ञानिक अचूकता प्रदान करते

14

संपादकीय संदेश

पारंपारिक ज्ञानापासून आधुनिक पुराव्यांपर्यंत: सीसीआरएएस बुलेटिन समकालीन युगात आयुर्वेदाची उपयोजित क्षमता दर्शवते

प्राध्यापक (वैद्य) रवीनारायण आचार्य
मुख्य संपादक, सीसीआरएएस बुलेटिन
महासंचालक, सीसीआरएएस, आयुष मंत्रालय,
भारत सरकार, नवी दिल्ली

सीसीआरएएस बुलेटिन सीसीआरएएस संशोधनातील पुरावा-आधारित योगदानाचा प्रसार करते, जे आयुर्वेदाचे पारंपारिकरित्या आचरणात आणल्या जाणाऱ्या प्रणालीकडून पुरावा-आधारित, संशोधन-देणारे आरोग्यसेवा शाखेत सुरू असलेले संक्रमण प्रतिबिंबित करते. या अंकात चिकित्सालयीन चाचण्या, फार्माकोलॉजिकल अभ्यास, औषध संशोधन, सार्वजनिक आरोग्य सर्वेक्षण आणि साहित्यिक संशोधन वैशिष्ट्यीकृत आहे, जे प्रत्येक आयुर्वेदाचे उपयोजित परिमाण दर्शवते.

चिकित्सालयीन संशोधन:

एकमत विकास आणि प्रमाणीकरण

या अंकाचे एक मूलभूत योगदान म्हणजे 'मर्श नस्य' थेरपीसाठी चिकित्सालयीन एकमत मार्गदर्शक तत्वांचा विकास करणे. मर्श नस्य ही एक पंचकर्म प्रक्रिया असून, त्यामध्ये रुग्णाला नाकावाटे औषधी तेले दिली जातात. चिकित्सालयीन सरावामध्ये एकसमानता सुनिश्चित करण्यासाठी, धोके कमी करण्यासाठी आणि विविध सेटिंग्जमध्ये उपचारात्मक पुनरुत्पादनक्षमता वाढवण्यासाठी प्रक्रियात्मक प्रोटोकॉलचे प्रमाणीकरण आवश्यक आहे. एकमत-चालित फ्रेमवर्क मुख्य प्रवाहातील आणि एकात्मिक आरोग्यसेवा प्रणालींमध्ये आयुर्वेदिक प्रक्रियांच्या प्रोटोकॉल-आधारित एकत्रीकरणाच्या दिशेने एक आवश्यक पाऊल दर्शवतात.

चिकित्सालयीन चाचण्या: परिणामकारकता आणि उपयोजन

बॅक्टेरियल व्हायनोसिसच्या व्यवस्थापनात *पुष्यानुग चूर्णाचे* मूल्यमापन करणारी चिकित्सालयीन चाचणी - जागतिक स्तरावर उच्च प्रमाण आणि पुनरावृत्तीने वैशिष्ट्यीकृत स्थिती - आशादायक उपचारात्मक परिणामांचा अहवाल देते. हे निष्कर्ष महत्त्वपूर्ण आहेत कारण ते एक समग्र पर्याय प्रस्तावित करतात जे पारंपारिक प्रतिजैविकांवरील अवलंबित्व आणि त्यांच्याशी संबंधित प्रतिकूल परिणाम कमी करू शकतात. याला पूरक म्हणून, डिजिटल आय फटीग (डोळ्यांचा थकवा) च्या आयुर्वेदिक व्यवस्थापनावर एक चिकित्सालयीन अभ्यास, जो दीर्घकाळापर्यंत स्क्रीन एक्सपोजरशी जोडलेला एक उदयोन्मुख जीवनशैली विकार आहे, समकालीन आरोग्य आव्हानांमध्ये पारंपारिक औषधांची अनुकूलता दर्शवतो जिथे पारंपारिक पर्याय मर्यादित आणि प्रामुख्याने लक्षणात्मक आराम देतात

सुरक्षितता मूल्यांकन

प्रस्थापित आयुर्वेदिक संयुगांसाठी पुरावा आधार बळकट करत, स्नायू-अस्थीच्या विकारांमध्ये व्यापकपणे निर्देशित केलेले एक पारंपारिक औषध - त्रयोदशांग गुग्गुळूचे सुरक्षितता मूल्यांकन, पद्धतशीरपणे व्युत्पन्न केलेला सुरक्षितता डेटा प्रदान करते जे त्याच्या व्यापक चिकित्सालयीन स्वीकृतीस समर्थन देते. सुरक्षितता प्रोफायलिंग हा पुरावा-आधारित औषधाचा आधारस्तंभ आहे; असे दस्तऐवजीकरण चिकित्सक आणि रुग्णांचा आत्मविश्वास वाढवते आणि पारंपारिक आयुर्वेदिक संयुगांच्या पद्धतशीर प्रमाणीकरणासाठी पुनरुत्पादक मॉडेल म्हणून काम करते.

केसचा अहवाल

अग्निकर्म थेरपीच्या वापराचे दस्तऐवजीकरण करणारा केस रिपोर्ट - एक आयुर्वेदिक थर्मल कॉटरी प्रक्रिया, तीव्र मायग्रेनच्या एपिसोडमध्ये जलद आणि लक्षणीय आराम नोंदवतो. मायग्रेन, लक्षणीय विकृती आणि रुग्णांच्या उपसंचातील मर्यादित फार्माकोलॉजिकल यशाशी संबंधित आहे, ही एक अशी स्थिती दर्शवते जिथे कमीत कमी आक्रमक, कमी किमतीचे आयुर्वेदिक हस्तक्षेप अर्थपूर्ण चिकित्सालयीन समर्थन देऊ शकतात. जरी एकाच प्रकरणातून निष्कर्ष काढताना सावधगिरी बाळगणे आवश्यक असले तरी, हे निरीक्षण पुढील नियंत्रित तपासासाठी एक आकर्षक गृहीतक प्रदान करते.

आरोग्य प्रणाली आणि समुदाय संशोधन:

आरोग्य यंत्रणेच्या संशोधनातून तमिळ नाडूतील आदिवासी समुदायांमध्ये असंसर्गजन्य रोगांचा (एनसीडी) लपलेला भार अधोरेखित करते. हे दर्शविते की खराब स्वच्छता, असुरक्षित पिण्याचे पाणी, कमी साक्षरता आणि मर्यादित आरोग्यसेवा प्रवेश यांचा आरोग्याच्या परिणामांवर लक्षणीय परिणाम होतो. ही आव्हाने सततच्या संसर्गजन्य रोग आणि कुपोषणासह एकल अस्तित्वात आहेत, ज्यामुळे दुहेरी भार निर्माण होतो. सरकारी आणि स्वयंसेवी संस्थांच्या प्रयत्नांमुळे सुधारणा होऊनही, पायाभूत सुविधा आणि आरोग्यसेवा वितरणात मोठ्या तफावती

राहिल्या आहेत. स्वच्छतेचा कमी वापर आणि पोषणाबाबत कमी जागरूकता यासारख्या वर्तणुकीच्या समस्या कार्यक्रमाची परिणामकारकता कमी करतात. हे निष्कर्ष अनुसूचित जमातींसारख्या असुरक्षित गटांसाठी सर्वसमावेशक सार्वजनिक आरोग्य धोरणांच्या गरजेवर भर देतात. संशोधक सांस्कृतिकदृष्ट्या संवेदनशील हस्तक्षेप, उत्तम प्राथमिक आरोग्यसेवा आणि सुधारित पाणी आणि स्वच्छता यांची शिफारस करतात. ते वर्धित पोषण शिक्षण, वाढलेली साक्षरता आणि लवकर निदान आणि व्यवस्थापनासाठी विस्तारित एनसीडी तपासणीचे आवाहन देखील करतात.

फार्माकोलॉजिकल आणि जीवसायनशास्त्र संशोधन:

स्वदंष्ट्रादी घन या आयुर्वेदिक बहुऔषधी (पॉलीहर्बल) औषधावरील एक पूर्व-चिकित्सालयीन अभ्यास औषध-प्रेरित मूलपिंड नुकसानीविरुद्ध संभाव्य नेफ्रोप्रोटेक्टिव्ह प्रभाव दर्शवितो — आयट्रोजेनिक नेफ्रोटीक्सिसिटीबद्दल वाढत्या चिंता पाहता हे लक्षणीय चिकित्सालयीन प्रासंगिकतेचे निष्कर्ष आहेत.

एगल मार्मेलोस (बिल्व) चा वापर करून CO₂O₄ नॅनोकणांच्या बायोजेनिक संश्लेषणावरील संशोधन नॅनोटेक्नॉलॉजी आणि पर्यावरण विज्ञानासाठी आयुर्वेदाची प्रासंगिकता दर्शवते.

औषध संशोधन आणि औषधी वनस्पती सर्वेक्षण:

सिसस क्वाड्रॅग्युलरिस (अस्थिसंहार) चा सर्वसमावेशक फार्माकोलॉजिकल आढावा त्याच्या मल्टी-स्पेक्ट्रम जैविक क्रियाकलापांवर प्रकाश टाकतो, ज्यामध्ये कर्करोग-विरोधी, दाहक-विरोधी आणि प्रतिजैविक गुणधर्मांचा समावेश आहे, आणि भविष्यातील औषध विकास पाइपलाइनसाठी त्याला प्राधान्य उमेदवार म्हणून स्थान देतो.

याव्यतिरिक्त, हिमालयाच्या राणीखेत प्रदेशात उत्पादित पायपर लॉगम लिन. (पिंपळी) वरील अभ्यास दर्शवतो की भौगोलिक मूळ औषधाच्या औषधी क्षमतेवर लक्षणीय प्रभाव पाडतो — जे आयुर्वेदिक कच्च्या मालाच्या स्त्रोतांच्या गुणवत्ता प्रमाणीकरणासाठी आणि फार्माकोपियल वैशिष्ट्यांसाठी एक महत्त्वाचा विचार आहे.

संसाधनांचा शाश्वत वापर

टेरोकार्पस मार्सुपियम रॉक्सब. (बीजक) वरील अभ्यास औषधी तयारीसाठी गाभ्याऐवजी फांद्या वापरण्याचे समर्थन करतो, जो संसाधन वापरासाठी वैज्ञानिकदृष्ट्या माहितीपूर्ण, पर्यावरण-जागरूक दृष्टिकोन दर्शवतो. हे उपचारात्मक गुणवत्तेशी तडजोड न करता किंवा पर्यावरणाच्या न्हासात भर न घालता एका मौल्यवान औषधी प्रजातीची निरंतर उपलब्धता सुनिश्चित करते.

एथ्नोबोटॅनिकल डॉक्युमेंटेशन

केरळमधील आदिवासी औषधी ज्ञानाचे दस्तऐवजीकरण करणारे पद्धतशीर सर्वेक्षण पारंपारिकपणे वापरल्या जाणाऱ्या वनस्पती प्रजाती आणि देशी उपचार पद्धतींची समृद्ध विविधता उघड आहे.

साहित्यिक संशोधन:

प्रमेह (डायबिटीज) तपासणीसाठी आयुर्वेदावर आधारित चिकित्सालयीन पद्धतींवरील सीसीआरएएस प्रकाशन एक संरचित, वैज्ञानिकदृष्ट्या अर्थ लावण्यायोग्य फ्रेमवर्क सादर करते जे एकात्मिक आरोग्यसेवेमध्ये आयुर्वेदाची निदान अचूकता आणि विश्वासार्हता वाढवते.

एकलितपणे, या अंकात सादर केलेले अभ्यास संक्रमण अवस्थेतील शाखा प्रतिबिंबित करतात. आयुर्वेदाचे आता केवळ परंपरेच्या दृष्टिकोनातून परीक्षण केले जात नाही; हे वाढत्या प्रमाणात कठोर प्रायोगिक प्रमाणीकरण, पद्धतशीर डेटा निर्मिती आणि गंभीर वैज्ञानिक छाननीच्या अधीन आहे. मुख्य प्रवाहातील आरोग्यसेवेमध्ये आयुर्वेदाच्या अर्थपूर्ण एकत्रीकरणासाठी ही उत्क्रांती आवश्यक आहे, जिथे पुरावा-आधारित सराव हे परिभाषित मानक राहते.

जरी अनेक अभ्यास प्राथमिक आहेत आणि मोठ्या बहु-केंद्री चाचण्यांची आवश्यकता आहे, तरीही दिशा स्पष्ट आहे. कठोर संशोधन, आंतरशाखीय सहकार्य आणि सार्वजनिक आरोग्याच्या प्रासंगिकतेवर लक्ष केंद्रित करून, सीसीआरएएस प्राचीन शहाणपण आणि आधुनिक विज्ञान यांच्यात दुवा साधणे सुरू ठेवते, आणि आयुर्वेदाला एक विश्वासार्ह, पुरावा-आधारित औषध प्रणाली म्हणून स्थापित करते.

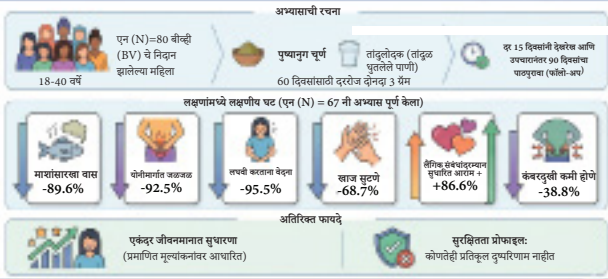
बॅक्टेरियल व्हजायनोसिसच्या व्यवस्थापनात पुष्यानुग चूर्ण आशादायक चिकित्सालयीन परिणाम दर्शविते

श्वेतप्रदर, म्हणजे योनीतून जास्त पांढरा स्राव होणे, या स्थितीच्या व्यवस्थापनासाठी आयुर्वेदात पारंपरिकरित्या पुष्यानुग चूर्णाचा वापर केला जातो, जे आधुनिक औषधशास्त्रातील बॅक्टेरियल व्हजायनोसिसशी संबंधित आहे. हे त्याच्या तुरट, दाहक-विरोधी आणि प्रतिजैविक गुणधर्मासाठी ओळखले जाते, जे स्राव कमी करण्यास, दुर्गंधी नियंत्रित करण्यास आणि खाज सुटणे आणि जळजळ यांसारखी संबंधित लक्षणे कमी करण्यास मदत करतात. वैद्यकीय देखरेखीखाली याचा नियमित वापर केल्यास योनीचे आरोग्य पुनर्संचयित होते आणि एकूणच पुनरुत्पादक आरोग्य सुधारते असे मानले जाते.

केंद्रीय आयुर्वेद विज्ञान संशोधन परिषदेच्या अंतर्गत घेतलेल्या एका चिकित्सालयीन तपासात श्वेतप्रदर (बॅक्टेरियल व्हजायनोसिस) या पुनरुत्पादक वयाच्या महिलांना प्रभावित करणाऱ्या सामान्य स्त्रीरोग स्थितीच्या व्यवस्थापनात पुष्यानुग चूर्णाची सुरक्षितता आणि उपचारात्मक परिणामकारकतेबाबत उत्साहवर्धक परिणाम नोंदवले आहेत. चिकित्सालयीन मापदंडांचा वापर करून या पारंपारिक चौकटीत एका पारंपारिक औषधाचे मूल्यांकन करणे हा या अभ्यासाचा उद्देश होता.

या अभ्यासात 18 ते 40 वयोगटातील 80 महिला सहभागींची नोंदणी करण्यात आली, ज्या सर्वांना बॅक्टेरियल व्हजायनोसिसचे चिकित्सालयीन निदान झाले होते आणि त्यांच्यात योनीतून असामान्य पांढरा स्राव यासारखी वैशिष्ट्यपूर्ण लक्षणे दिसत होती. हस्तक्षेप प्रोटोकॉलमध्ये 60 दिवसांच्या कालावधीसाठी जेवणांतर तंदुलोदकासह (तांदूळ धुतलेले पाणी) दिवसातून दोनदा 3 ग्रॅम या डोसमध्ये पुष्यानुग चूर्ण तोंडावाटे देण्याचा समावेश होता. उपचार टप्प्यात 15-दिवसांच्या अंतराने रुग्णांचे मूल्यांकन केले गेले, त्यानंतर उपचारात्मक परिणामांच्या टिकारूपणाचे मूल्यांकन करण्यासाठी 90 दिवसांनी उपचारापश्चात पाठपुरावा केला गेला.

बॅक्टेरियल व्हजायनोसिस (श्वेतप्रदर - पांढरे पाणी जाणे) च्या उपचारांमध्ये आयुर्वेद चांगले परिणाम देते अभ्यास रचना

(एआय-व्युत्पन्न प्रतिमा)

नोंदणीकृत सहभागीपैकी 67 जणांनी उपचाराचा आणि पाठपुराव्याचा संपूर्ण कोर्स पूर्ण केला. चिकित्सालयीन मूल्यांकनाने अनेक लक्षणात्मक क्षेत्रांमध्ये सांख्यिकीय आणि चिकित्सालयीनदृष्ट्या लक्षणीय सुधारणा दर्शविल्या. बॅक्टेरियल व्हजायनोसिसचे प्रमुख वैशिष्ट्य असलेल्या दुर्गंधीचे निवारण अंदाजे 89.6% सहभागींमध्ये दिसून आले.

92.5% रुग्णांनी योनीमार्गातील जळजळ कमी झाल्याची नोंद केली, तर 95.5% रुग्णांना डिसुरियापासून आराम मिळाला. याव्यतिरिक्त, 68.7% सहभागींनी योनीमार्गातील खाज कमी झाल्याची नोंद केली. कार्यात्मक परिणामांनी देखील सकारात्मक कल दर्शविला, ज्यामध्ये 86.6% महिलांनी लैंगिक क्रियेदरम्यान सुधारित आरामाची नोंद केली आणि 38.8% महिलांनी संबंधित पाठदुखी कमी झाल्याची नोंद केली.

जीवनमान मूल्यांकनांनी हस्तक्षेपानंतर एकूणच लक्षणीय सुधारणा दर्शविली, जी लक्षणात्मक आराम आणि वर्धित दैनंदिन कार्यक्षमता या दोन्ही गोष्टी प्रतिबिंबित करते. विशेष म्हणजे, अभ्यासाच्या संपूर्ण कालावधीत कोणतीही प्रतिकूल औषध प्रतिक्रिया किंवा सुरक्षिततेची चिंता नोंदवली गेली नाही, जे या औषधासाठी अनुकूल सहनशीलता प्रोफाइल सुचवते.

अन्वेषकांनी असा निष्कर्ष काढला की एकात्मिक काळजी प्रेमवर्कमध्ये बॅक्टेरियल व्हजायनोसिसच्या व्यवस्थापनात एक सुरक्षित आणि प्रभावी उपचारात्मक पर्याय म्हणून पुष्यानुग चूर्ण महत्त्वपूर्ण क्षमता दर्शवते. तथापि, या निष्कर्षांना अधिक पुष्टी देण्यासाठी आणि स्थापित पारंपारिक उपचारांच्या तुलनेत त्याच्या परिणामकारकतेची तुलना करण्यासाठी मोठ्या प्रमाणात, नियंत्रित चिकित्सालयीन चाचण्यांच्या आवश्यकतेवर त्यांनी भर दिला.

संदर्भ स्त्रोत: शर्मा एस., जैन एस., ओटा एस., त्रिपाठी ए., शिंदे पी., वाकोडे व्ही., राजपूत एस., राणा आर., शर्मा बी. एस., खंडुरी एस., कुमार ए. क्लिनिकल इव्हल्युएशन ऑफ पुष्यानुग चूर्ण इन द मॅनेजमेंट ऑफ बॅक्टेरियल व्हजायनोसिस: अ प्रोस्पेक्टिव्ह सिंगल-आर्म मल्टीसेंटर पायलट स्टडी. जर्नल ऑफ रिसर्च इन आयुर्वेदिक सायन्सेस. 1 जुलै 2025;9(4):152-60.

संदर्भदुवा: (https://journals.lww.com/jras/fulltext/2025/07000/clinical_evaluation_of_pushyanug_churna_in_the.3.aspx)

लहान पाऊले पुढे : ग्वाल्हेरच्या ग्रामीण भागातील आरोग्य आणि सवयी सुधारणे

ग्वाल्हेर जिल्ह्यातील पाच गावांमध्ये केलेल्या एका मोठ्या समुदाय सर्वेक्षणात, जिथे बहुतांश रहिवासी अनुसूचित जाती (SC) समुदायाचे आहेत, महिलांचे आरोग्य आणि राहणीमानात सकारात्मक प्रगती आणि ज्यामध्ये अजूनही सुधारणा करणे आवश्यक आहे अशी क्षेत्रे दोन्ही दर्शविली आहेत. हा अभ्यास डिसेंबर 2018 आणि डिसेंबर 2019 दरम्यान आयोजित करण्यात आला होता. संशोधकांनी घरांना भेटी दिल्या आणि 2573 महिला आणि 1829 मुलांसह 4402 लोकांकडून माहिती गोळा केली. एका संरचित प्रश्नावलीचा वापर करून, त्यांनी राहणीमान, शिक्षण, मासिक पाळी आणि गर्भधारणेचा इतिहास, व्यसने आणि महिला आरोग्यसेवा कशी घेतात याबद्दल तपशील गोळा केले.

मुलांसाठी, सर्वेक्षणत शालेय शिक्षण पाहिले गेले, लसीकरण स्थिती, सामान्य आजार, वाढ आणि विकास.

प्रतिमा स्त्रोत: एआय व्युत्पन्न प्रतिमा

सर्वेक्षण केलेल्या महिलांपैकी सुमारे 35% महिलांनी वेदनादायक मासिक पाळीचा अनुभव घेतल्याचे सांगितले, तर 14% महिलांनी त्यांच्या मासिक पाळी अनियमित असल्याचे सांगितले. सकारात्मक बाब म्हणजे, जवळपास 90% प्रसूती रुग्णालयांमध्ये किंवा आरोग्य सुविधांमध्ये झाल्या, जे संस्थात्मक प्रसूती सेवांचा वाढता वापर दर्शविते. केवळ 10% जन्म घरी झाले आणि सुमारे 97% प्रसूती सामान्य योनीमार्गाद्वारे (नॉर्मल) झाल्या.

तथापि, सर्वेक्षणातून पुनरुत्पादक आरोग्याविषयी जागरूकतेतील तफावत देखील दिसून आली. सुमारे 44% महिलांना गर्भनिरोधक पद्धतींची माहिती नव्हती आणि 56% महिला योग्य मासिक पाळी स्वच्छता पद्धती वापरत नव्हत्या. आहाराच्या बाबतीत, सुमारे 72% महिलांनी मिश्र आहार घेत असल्याचे सांगितले, ज्यामध्ये शाकाहारी आणि मांसाहारी दोन्ही पदार्थांचा समावेश आहे. अभ्यासात असेही आढळून आले की सुमारे 15% महिलांना कोणत्या ना कोणत्या प्रकारचे व्यसन होते, प्रामुख्याने गुटखा किंवा पान मसाला वापरण्याचे.

हे निष्कर्ष अधोरेखित करतात की संस्थात्मक प्रसूतीसारख्या आरोग्य सेवांमध्ये सुधारणा होत असताना, या समुदायांमध्ये कुटुंब नियोजन, मासिक पाळीतील स्वच्छता आणि निरोगी जीवनशैलीच्या पद्धतींबद्दल अधिक जागरूकता निर्माण करण्याची अजूनही गरज आहे. घरे आणि स्वच्छता ही चिंतेची क्षेत्रे आहेत. 91% घरांमध्ये शौचालयाची सोय असली आणि 71% घरांमध्ये पुरेसे वायुवीजन असले तरी, जवळपास 80% लोक शुद्ध न केलेल्या पिण्याच्या पाण्यावर अवलंबून होते आणि सुमारे 80% घरांमध्ये उघड्या ड्रेनेज (सांडपाणी) व्यवस्था होत्या.

मुलांमध्ये, लसीकरणाचे प्रमाण सुमारे 95% होते. तथापि, 6-12 वर्षे वयोगटातील जवळपास 21% मुले शाळेत जात नव्हती. श्वसनमार्गाचे संक्रमण हा सर्वात सामान्य

वारंवार होणारा आजार (16.5%) होता, त्यापाठोपाठ त्वचा आणि गॅस्ट्रोइंटेस्टाइनल (पोट आणि आतड्यांसंबंधी) संक्रमण होते. वाढीच्या मूल्यांकनातून असे दिसून आले की सुमारे 93% मुलांची उंची वयानुसार सामान्य होती, परंतु 19% मुलांचे वजन कमी होते. तीव्र कुपोषण दुर्मिळ (0.16%) होते आणि 99.8% मुलांमध्ये एकूण विकासाची स्थिती सामान्य होती.

निनिष्कर्ष सूचित करतात की संस्थात्मक प्रसूती आणि लसीकरण सेवा मजबूत पोहोच दर्शवत असताना, स्वच्छता, मासिक पाळी स्वच्छता शिक्षण आणि बालपण पोषण यावर केंद्रित प्रयत्नांची अजूनही आवश्यकता आहे. अभ्यासातून असे सूचित होते की प्राथमिक आरोग्यसेवा बळकट करणे, ज्यामध्ये सांस्कृतिकदृष्ट्या स्वीकारार्ह आयुर्वेद-आधारित समर्थनाचा समावेश आहे, विद्यमान सार्वजनिक आरोग्य कार्यक्रमांना पूरक ठरू शकते.

संदर्भ स्त्रोत: शर्मा डी., सिंग एन. के., श्रीवास्तव पी., भारती पी. एल., प्रकाश ओ., गवळी के., माता एस., ओटा एस., मखिजा डी., शाही व्ही. के., मनाथोद्वाराथील ए. अॅन ऑब्झर्वेशनल क्रॉस-सेक्शनल सर्व्हे स्टडी ऑन द हेल्थ-रिलेटेड डेमोग्राफिक प्रोफाइल ऑफ वुमेन अँड चिल्ड्रन फ्रॉम द शेड्यूलड कास्ट कम्युनिटी इन ग्वाल्लेर डिस्ट्रिक्ट, मध्य प्रदेश, इंडिया. जर्नल ऑफ रिसर्च इन आयुर्वेदिक सायन्सेस. 1जानेवारी 2026;10(1):27-36.

संदर्भ दुवा: (https://journals.lww.com/jras/fulltext/2026/01000/an_observational_cross_sectional_survey_study_on.3.aspx)

चिकित्सालयीन एकमत अधिक सुरक्षित आणि प्रमाणित मर्श नस्य थेरपीचा मार्ग मोकळा करते

पारंपारिक आयुर्वेदिक उपचारांना आधुनिक पुरावा-आधारित सरावासोबत एकत्रित करण्याच्या दिशेने एक पाऊल म्हणून, अलीकडील व्यवहार्यता अभ्यासाने मर्श नस्यासाठी चिकित्सालयीन एकमत विधाने विकसित केली आहेत, जी आयुर्वेदातील एक प्रमुख उपचारात्मक प्रक्रिया आहे. या उपक्रमाचा उद्देश प्रमाणित चिकित्सालयीन सराव मार्गदर्शक तत्त्वे स्थापित करणे हा होता, ज्यामुळे ही थेरपी ज्या प्रकारे वापरली जाते, शिकवली जाते आणि मूल्यमापन केले जाते त्यात संभाव्यतः बदल होईल. संशोधनाने आंतरराष्ट्रीय स्तरावर मान्यताप्राप्त रँड/युसीएलए (RAND/UCLA) अॅप्रोप्रिएटनेस मेथड (RAM) वापरली, हा एक संरचित दृष्टीकोन आहे जो चिकित्सालयीन प्रक्रियेची योग्यता निर्धारित करण्यासाठी तज्ञांच्या मतांसह वैज्ञानिक पुरावे एकत्र करतो. संशोधकांनी हेतुपुरस्सर नमुन्याद्वारे आयुर्वेद तज्ञांचे एक वैविध्यपूर्ण पॅनेल एकत्र केले, ज्यामध्ये शहरी आणि ग्रामीण सेटिंग्जसह भारतातील विविध भौगोलिक प्रदेशांमधील प्रतिनिधित्व सुनिश्चित केले गेले आणि चिकित्सालयीन सराव, संशोधन, शिक्षण आणि प्रशासन यातील तज्ञांचा समावेश केला.

तज्ञांचे उच्च मानक राखण्यासाठी, संशोधनाने मर्श नस्यामध्ये एक दशकापेक्षा जास्त चिकित्सालयीन अनुभव असलेल्या केवळ आयुर्वेद चिकित्सकांची निवड केली होती. अभ्यास अहवालानुसार, सुरुवातीला संपर्क साधलेल्या 13 तज्ञांपैकी, नस्य थेरपीशी संबंधित पारंपारिक आयुर्वेदिक ग्रंथ आणि समकालीन वैज्ञानिक साहित्यात पारंगत

असलेल्या नऊ तज्ञांनी सहभागी होण्यास संमती दिली, जे रॅम (RAM) फ्रेमवर्क अंतर्गत शिफारस केलेल्या पॅनेलच्या आकाराशी जुळते. संशोधन कार्यसंघाने पारंपारिक आयुर्वेदिक साहित्याचे विस्तृत पुनरावलोकन, आधुनिक वैज्ञानिक अभ्यास, अभ्यासकांचे इनपुट आणि आघाडीच्या आयुर्वेद रूग्णालये आणि शिक्षण संस्थांमधील सर्वेक्षणांचे निष्कर्ष यातून चिकित्सालयीन परिस्थिती आणि मसुदा सर्वोत्तम सराव विधाने (BPSs) चा संच विकसित केला. प्रकाशित डेटाची मर्यादित उपलब्धता पाहता, शिफारसींना आकार देण्यात तज्ज्ञांच्या अंतर्दृष्टीने महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली.

(एआय व्युत्पन्न प्रतिमा)

संशोधनात, सुरुवातीला एकूण 75BPS प्रस्तावित केले गेले आणि त्यांच्या मूल्यांकनाच्या दोन फेऱ्या घेण्यात आल्या, आणि 63 विधानांवर एकमत झाले, ज्यांना सहा प्रमुख डोमेनमध्ये (क्षेत्रांमध्ये) वर्गीकृत केले गेले: सामान्य तत्त्वे, पूर्वतयारीची कार्यपद्धती, मुख्य उपचारात्मक कार्यपद्धती, उपचारापश्चात काळजी, डोस विचार, आणि गुणवत्ता हमी उपाय. सर्व 63 अंतिम विधाने चिकित्सालयीन मार्गदर्शक तत्त्वांमध्ये समाविष्ट करण्यासाठी योग्य आणि वैध मानली गेली, जी तज्ञांच्या पॅनेलमध्ये मजबूत एकमत प्रतिबिंबित करतात. संशोधकाने असे सादर केले की, तालमचा वापर, औषध टाळूवर ठेवण्याची प्रक्रिया, आणि टाळूवर औषधी पावडर चोळणे या दोन पद्धतींचा मुख्य शिफारसींमध्ये समावेश करण्यात आला नाही. तज्ञांनी सुचवले की या पद्धतींना प्रदेश-विशिष्ट हस्तक्षेप मानले जावे आणि त्यांना व्यापक चिकित्सालयीन स्वीकृतीसाठी विचारात घेण्यापूर्वी पुढील व्यवहार्यता अभ्यासाच्या आवश्यकतेवर भर दिला.

हे निष्कर्ष पारंपारिक उपचारात्मक प्रक्रियेचे पद्धतशीरपणे दस्तऐवजीकरण आणि प्रमाणीकरण करण्याच्या महत्त्वपूर्ण महत्त्वाला अधोरेखित करतात. संरचित, एकमत-आधारित फ्रेमवर्क स्थापित करून, हा अभ्यास मर्श ऐवजी नस्याच्या चिकित्सालयीन प्रमाणीकरणासाठी एक भक्कम पाया घालतो, ज्यामुळे चिकित्सालयीन आणि शैक्षणिक अशा दोन्ही सेटिंग्जमध्ये त्याची विश्वासार्हता आणि पुनरुत्पादनक्षमता सुधारते. तज्ञांच्या मते, हा दृष्टिकोन इतर पंचकर्म थेरपी आणि आयुर्वेदिक हस्तक्षेपांसाठी तत्सम पुरावा-माहितीपूर्ण मार्गदर्शक तत्त्वे विकसित करण्यासाठी एक मॉडेल म्हणून काम करण्याची

क्षमता ठेवतो. परिणामी शिफारसींचा चिकित्सक, संशोधक, विद्यार्थी आणि धोरणकर्ते यांसह भागधारकांच्या विस्तृत स्पेक्ट्रमला (वर्गाला) आधार मिळण्याची अपेक्षा आहे. एकात्मिक औषधामधील जागतिक स्वारस्य वाढत असताना, असे उपक्रम पारंपारिक ज्ञान प्रणालींना आधुनिक आरोग्यसेवा मानकांशी जोडण्याच्या दिशेने एक महत्त्वाचे पाऊल दर्शवतात.

संदर्भ: नायर डी. आर., अश्वतीकुट्टी व्ही., कुमार के. पी., लईक एस., खंडुरी एस., चंद्रशेखरराव बी., श्रीकांत एन., आचार्य आर. क्लिनिकल कन्सेसस स्टेटमेंट्स ऑन मर्श नस्य-अ फिजिबिलिटी स्टडी टुवईस डेव्हलपिंग क्लिनिकल प्रॅक्टिस गाइडलाईन्स ऑफ थेरप्युटिक प्रोसिजर्स इन आयुर्वेदा. जर्नल ऑफ आयुर्वेदा अँड इंटिग्रेटिव्ह मेडिसिन. 1 मार्च 2026;17(2):101298

संदर्भ दुवा: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0975947625001743>

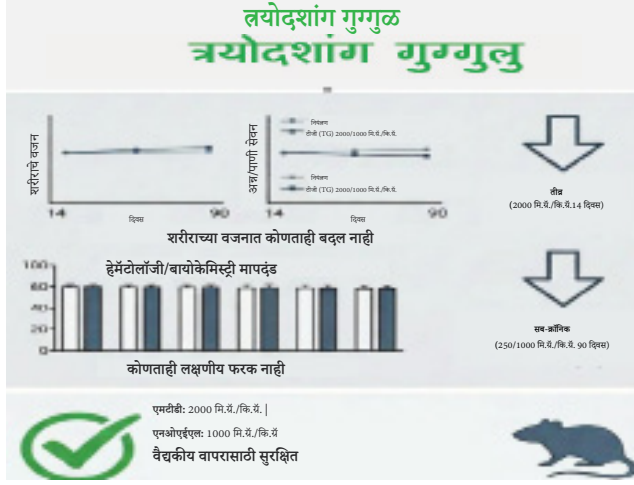
नुकताच झालेला एक अभ्यास त्रयोदशांग गुग्गुळूच्या सुरक्षिततेचा पुरावा देतो - स्नायू-अस्थींच्या आजारांसाठी निर्देशित केलेले एक ज्ञात आयुर्वेदिक औषध

केंद्रीय आयुर्वेद संशोधन संस्था, कोलकाता येथील संशोधकांनी केलेल्या एका अभ्यासात आयुर्वेदिक औषध त्रयोदशांग गुग्गुळूच्या सुरक्षिततेचा पुराव्याचे मूल्यमापन करण्यात आले आहे, जे या औषधाच्या सांधे आणि स्नायू-संबंधित आजारांमध्ये चिकित्सालयीन वापरस आश्वासन देते. सांधेदुखी, कडकपणा आणि जळजळ यांसाठी पारंपारिक आयुर्वेदिक औषध त्रयोदशांग गुग्गुळू सामान्यतः निर्धारित केले जाते. हे अश्वगंधा (विधानिया सोमिफेरा), गुडुची (टिनोस्पोरा कॉर्डिफोलिया), शूठी (झिंगिबर ऑफिशिनले) आणि गुग्गुळ (कॉमिफोरा वायटी) यांसह इतर घटक आणि गाईच्या तुपासह आयुर्वेदात ज्ञात असलेल्या औषधी वनस्पतींचे मिश्रण वापरून तयार केले जाते. या औषधी वनस्पतींचा पारंपारिक औषधामध्ये जळजळ कमी करण्यासाठी आणि एकूण सांध्यांच्या आरोग्यास समर्थन देण्यासाठी व्यापकपणे वापर केला जातो.

अभ्यासानुसार, या औषधाचे सुरुवातीला औषधाचे मूल्यांकनाद्वारे मूल्यमापन केले गेले ज्यामध्ये प्रायोगिक उंदरांना 2000 मिग्रे/किग्रे शरीराच्या वजनाचा एक उच्च डोस देण्यात आला. त्यानंतर प्राण्यांवर कोणतीही तात्काळ विषारी प्रकटीकरण ओळखण्यासाठी 14 दिवसांच्या कालावधीसाठी निरीक्षण करण्यात आले. निरीक्षण कालावधीत कोणतीही मृत्यूची किंवा उपचारांशी संबंधित प्रतिकूल परिणामांची नोंद झाली नाही, जे चाचणी केलेल्या डोसमध्ये अनुकूल तीव्र सुरक्षितता प्रोफाइल दर्शवते.

यानंतर 90 दिवसांचा सब-क्रॉनिक रिपीटेड-डोस ओरल टॉक्सिसिटी अभ्यास करण्यात आला, ज्यामध्ये चाचणी पदार्थ 250, 500 आणि 1000 मिग्रे/किग्रे शरीराच्या वजनाच्या डोस स्तरांवर प्रशासित केला गेला. अभ्यासाच्या संपूर्ण कालावधीत, प्राण्यांवर अन्न आणि

पाण्याचे सेवन, रक्तशास्त्रीय मापदंड आणि जैवरासायनिक निर्देशांकांमधील बदलांसह विषारीपणाच्या चिकित्सालयीन लक्षणांसाठी पद्धतशीरपणे लक्ष ठेवले गेले. निष्कर्षांनी शारीरिक, रक्तशास्त्रीय किंवा जैवरासायनिक परिमाणांमध्ये डोस-संबंधित कोणतेही महत्त्वपूर्ण बदल दर्शविले नाहीत, जे प्रायोगिक परिस्थितीनुसार प्रणालीगत विषारीपणाची अनुपस्थिती सुचवतात.

(एआय-व्युत्पन्न प्रतिमा)

या निरीक्षणांवर आधारित, 90 दिवसांच्या रिपीटेड-डोस (पुन्हा-डोस) अभ्यासात नो ऑब्जर्व्हेड अँडव्हर्स इफेक्ट लेव्हल (NOAEL) 1000 मिग्रे/किग्रे शरीराच्या वजनावर स्थापित केले गेले. हे सूचित करते की प्राण्यांच्या मॉडेलमध्ये दीर्घकाळ संपर्कात राहताना या डोस स्तरावर कोणतेही प्रतिकूल परिणाम दिसून आले नाहीत.

ट्रान्सलेशनल आणि सार्वजनिक आरोग्याच्या दृष्टीकोनातून, हे लक्षात घेणे महत्त्वाचे आहे की NOAEL थेट लागू होणारा मानवी डोस म्हणून काम करण्याऐवजी विषवैज्ञानिक संदर्भ बिंदू म्हणून काम करते. मानक जोखीम मूल्यांकन पद्धती प्राण्यांच्या डेटावरून सुरक्षित मानवी एक्सपोजर (संपर्क) पातळी काढण्यासाठी अनिश्चितता आणि सुरक्षितता घटक समाविष्ट करतात, ज्यामुळे सामान्यतः शिफारस केलेले डोस लक्षणीयरीत्या कमी असतात. त्रयोदशांग गुग्गुळूच्या संदर्भात, हे निष्कर्ष सूचित करतात की आयुर्वेदिक सरावातील उपचारात्मकरीत्या निर्धारित केलेले डोस सुरक्षिततेच्या व्यापक फरकामध्ये असण्याची शक्यता आहे

अन्वेषकांनी असा निष्कर्ष काढला की हा अभ्यास त्रयोदशांग गुग्गुळूच्या सुरक्षितता प्रोफाइलला समर्थन देणारा प्रायोगिक पुरावा प्रदान करतो. तथापि, ते यावर जोर देतात की त्याचा वापर पाल आरोग्यसेवा चिकित्सकांच्या देखरेखीखालीच राहिला पाहिजे आणि डोसमध्ये परस्पर वाढ करणे किंवा स्वतः औषधोपचार करणे टाळले पाहिजे. हा अभ्यास पारंपारिक आयुर्वेदिक सूत्रांच्या वैज्ञानिक प्रमाणीकरणात योगदान देतो आणि विशेषतः स्नायू-अस्थींच्या विकारांच्या व्यवस्थापनामध्ये पुरावा-आधारित चिकित्सालयीन सरावामध्ये त्यांच्या तर्कसंगत एकत्रीकरणास समर्थन देतो.

संदर्भ स्त्रोत: बोरा एम., सिन्हा बी. एम., गौतम एम. के., गायधनी एस. एन., उपाध्याय एस. एन., जामदग्री एस. बी., दीक्षित ए. के. टॉक्सिसिटी स्टडीज ऑफ त्रयोदशांग गुग्गुळू,

अ क्लासिकल आयुर्वेदिक फॉर्म्युलेशन इन एक्सपेरिमेंटल अॅनिमल्स. टॉक्सिकोलॉजी इंटरनॅशनल. 2023;30(2):131-8

संदर्भदुवा: (<https://informaticsjournals.co.in/index.php/toxi/article/view/30617/22332>)

चिकित्सालयीन अभ्यास डिजिटल आय फटीग (डोळ्यांचा थकवा) व्यवस्थापनात आयुर्वेदाची भूमिका अधोरेखित केली

आजच्या डिजिटल युगात, बरेच लोक संगणकाच्या स्क्रीन, मोबाईल फोन आणि इतर डिजिटल उपकरणांकडे पाहण्यात दीर्घ तास घालवतात. परिणामी, वाढत्या संख्येने लोक कॉम्प्युटर व्हिजन सिंड्रोमने (संगणक दृष्टी सिंड्रोमने) ग्रस्त आहेत, ज्याला डिजिटल आय स्ट्रेन (डिजिटल डोळ्यांचा ताण) असेही म्हणतात. या स्थितीमुळे डोळे कोरडे पडणे किंवा जळजळ होणे, लालसरपणा, अस्पष्ट किंवा दुहेरी दृष्टी, डोळ्यांचा थकवा, डोकेदुखी, प्रकाशाची संवेदनशीलता, जास्त अश्रू येणे आणि मान, खांदे आणि पाठीत वेदना यांसारखी अनेक अस्वस्थ लक्षणे दिसू शकतात.

स्क्रीन-संबंधित डोळ्यांच्या विकारांच्या वाढत्या भाराला प्रतिसाद म्हणून, केंद्रीय आयुर्वेद संशोधन संस्था फॉर कार्डियोव्हिस्क्युलर डिजीजेस (हृदय व रक्तवाहिन्यासंबंधी रोग) मधील संशोधकांनी कॉम्प्युटर व्हिजन सिंड्रोमच्या व्यवस्थापनामध्ये आयुर्वेदिक हस्तक्षेपांचे मूल्यांकन करणारे उत्साहवर्धक निष्कर्ष नोंदवले आहेत, ही स्थिती वाढत्या प्रमाणात डिजिटल उपकरणांच्या दीर्घकाळापर्यंत वापराशी संबंधित आहे.

कॉम्प्युटर व्हिजन सिंड्रोममध्ये अनेक प्रकारची डोळ्यांची आणि बाह्य-डोळ्यांची लक्षणे समाविष्ट आहेत, ज्यामध्ये कोरडेपणा, जळजळ, लालसरपणा, अस्पष्ट किंवा दुहेरी दृष्टी, डोळ्यांचा थकवा, डोकेदुखी, फोटोफोबिया (प्रकाश संवेदनशीलता), जास्त अश्रू येणे आणि मान, खांदे आणि पाठीशी संबंधित स्नायू-अस्थींची अस्वस्थता यांचा समावेश आहे. या स्थितीचे वाढते प्रमाण आणि सुरक्षित, शाश्वत व्यवस्थापन धोरणांची गरज लक्षात घेता, अन्वेषकांनी पारंपारिक आयुर्वेदिक उपचारांच्या उपचारात्मक क्षमतेचे मूल्यांकन करण्यासाठी एक चिकित्सालयीन अभ्यास डिझाइन (तयार) केला.

अभ्यासात एकूण 62 रुग्णांची नोंदणी करण्यात आली, ज्यामध्ये सर्व सहभागींच्या डेटाचा सांख्यिकीय विश्लेषणामध्ये समावेश करण्यात आला. बहुतांश सहभागी तरुण प्रौढ होते, ज्यात 40.32% हे 25-30 वयोगटातील आणि 38.71% हे 19-24 वयोगटातील होते. पुरुष सहभागी या गटाचा 70.97% भाग होते, आणि 61.3% लोक डेस्क-आधारित व्यवसायांमध्ये गुंतलेले होते, जे उच्च स्क्रीन एक्सपोजर प्रतिबिंबित करते.

चिकित्सालयीन अभ्यासात, रुग्णांना जेवणापूर्वी दिवसातून दोनदा तीन दिवसांसाठी 3-5 ग्रॅम या डोसमध्ये हिंवाळक चूर्ण देण्यात आले, त्यानंतर विरेचनासाठी (उपचारात्मक विरेचन) झोपताना कोमट पाण्यासोबत 5ग्रॅम अविपत्तिकर चूर्ण देण्यात आले. दररोज सकाळी प्रत्येक नाकपुडीत 8 थेंब या डोसमध्ये सलग सात दिवस (दिवस 1-7) अणु तेलासह नस्य थेरपी देण्यात आली. सलग तीन दिवस सकाळी महालिफळाघ घृत वापरून अक्षी तर्पण करण्यात आले आणि 15 दिवसांच्या अंतराने (दिवस 8-10 आणि 26-28) त्याची पुनरावृत्ती करण्यात आली. महालिफळाघ घृताचे तोंडावाटे सेवन रिकाम्या पोटी दिवसातून दोनदा 5मिली या प्रमाणात देण्यात आले—एकदा सकाळी आणि पुन्हा

संध्याकाळी जेवणाच्या तीन तास आधी—पहिल्या दिवसापासून सुरू करून एकूण 42 दिवसांसाठी.

सुरक्षित आणि प्रभावी आयुर्वेदिक उपाय

सीसीआरएएस

(एआय-व्युत्पन्न प्रतिमा)

चिकित्सालयीन तपासणी आणि माहितीपूर्ण संमतीनंतर, सहभागींवर मल्टीमॉडल उपचार प्रोटोकॉल (बहुविध उपचार पद्धती) लागू करण्यात आली ज्यामध्ये सात दिवसांसाठी नाकावाटे अणु तेलासह नस्य थेरपी आणि तीन दिवसांसाठी महालिफळाद्य घृत वापरून अक्षी तर्पण समाविष्ट होते, जे 15 दिवसांच्या अंतराने पुन्हा केले गेले. याव्यतिरिक्त, 42 दिवसांच्या कालावधीसाठी दिवसातून दोनदा कोमट पाण्यासोबत महालिफळाद्य घृत तोंडावाटे देण्याचे निर्देश दिले गेले.

चिकित्सालयीन मूल्यांकनामध्ये डिजिटल डोळ्यांच्या ताणाशी संबंधित मुख्य तक्रारींमध्ये सांख्यिकीयदृष्ट्या लक्षणीय सुधारणा दिसून आली. पेअर टी-टेस्ट वापरून केलेल्या विश्लेषणात मूळ मूल्यांच्या तुलनेत सर्व मूल्यांकन बिंदूवर (8 वा, 26 वा आणि 42 वा दिवस) तसेच 56 व्या दिवशी केलेल्या पाठपुराव्यादरम्यान अत्यंत महत्त्वपूर्ण परिणाम ($p < 0.001$) दिसून आले. विशेष म्हणजे, कोरडेपणा, चिडचिड आणि जास्त अश्रू येणे यांसारख्या लक्षणांमध्ये 1% महत्त्व पातळीवर 8 व्या दिवसाच्या सुरुवातीलाच लक्षणीय सुधारणा दिसून आली, तर डोळ्यांच्या लालसरपणातील सुधारणा या सुरुवातीच्या टप्प्यात सांख्यिकीयदृष्ट्या लक्षणीय नव्हती. सहभागींनी डोळ्यांचा थकवा, डोकेदुखी, अस्पष्ट दृष्टी, कोरडेपणा, जळजळ आणि जास्त अश्रू येणे यामध्ये लक्षणीय घट झाल्याची नोंद केली, काही व्यक्तींना उपचाराच्या पहिल्या आठवड्यातच लक्षणात्मक आराम मिळाला. वस्तुनिष्ठ निष्कर्षांनी अश्रू फिल्म स्थिरतेमध्ये सुधारणा दर्शविली, जी वर्धित डोळ्यांच्या पृष्ठभागाचे आरोग्य सुचवते.

उपचार पूर्ण झाल्यानंतर दोन आठवड्यांनी केलेल्या पाठपुराव्याने शाश्वत फायदे दर्शविले, जे हस्तक्षेपांची संभाव्य दीर्घकालीन परिणामकारकता दर्शवतात. विशेष म्हणजे, संपूर्ण अभ्यासादरम्यान कोणतीही प्रतिकूल औषध प्रतिक्रिया किंवा सुरक्षिततेची चिंता दिसून आली नाही, जे उपचार पद्धतीची सहनशीलता अधोरेखित करते. संशोधकांनी असा

निष्कर्ष काढला आहे की आयुर्वेदिक हस्तक्षेप, विशेषतः अणु तेलासह नस्य आणि महालिफळाद्य घृताचा वापर करून डोळ्यांवरील उपचार, डिजिटल डोळ्यांचा ताण व्यवस्थापनासाठी सुरक्षित आणि प्रभावी पूरक पध्दती म्हणून काम करू शकतात. हा अभ्यास डिजिटल युगातील जीवनशैली-संबंधित विकारांना संबोधित करण्यासाठी पारंपारिक वैद्यकीय ज्ञानाला आधुनिक चिकित्सालयीन सरावासह एकत्रित करण्याची वाढती प्रासंगिकता अधोरेखित करतो.

संदर्भ स्त्रोत: मखिजा डी., दुआ एम., ओटा एस., जाधव एन., वेदी एस. के., भारती, शर्मा बी. एस., खंडूरी एस., राणा आर., सिंघल आर., श्रीकांत एन., धीमान के. एस., क्लिनिकल इव्हॅल्युएशन ऑफ इफिकसी ऑफ महालिफळाद्य घृत अँड अणु तेल नस्य इन द मॅनेजमेंट ऑफ कॉम्प्युटर व्हिजन सिंड्रोम. जर्नल ऑफ रिसर्च इन आयुर्वेदिक सायन्सेस 2018;2(3):156-163.

संदर्भ दुवा: (https://journals.lww.com/jras/abstract/2018/02030/clinical_evaluation_of_efficacy_of_mahatriphaladya.2.aspx)

केस स्टडीनुसार आयुर्वेद अग्रिकर्मा (थर्मल) थेरपी मायग्रेनच्या वेदनांना जलद आराम देण्याची क्षमता दर्शविते

मायग्रेन ही एक सामान्य डोकेदुखीपेक्षा वेगळी एक गुंतागुंतीची न्युरोलॉजिकल स्थिती आहे, जी जागतिक स्तरावर आरोग्यावर मोठा भार टाकत आहे. तीव्र एकतर्फी धडधडणारी वेदना, मळमळ आणि प्रकाश आणि आवाजाची वाढलेली संवेदनशीलता हे मायग्रेनचे वैशिष्ट्य आहे, जे जगभरातील अपंगत्वाचे एक प्रमुख कारण आहे. नॉनस्टेरोइडल अँटी-इंफ्लेमेटरी (दाहक-विरोधी) औषधे आणि ट्रिप्टन यांसारखे प्रमाणित उपचार उपलब्ध असूनही, बऱ्याच रुग्णांना अपुरा आराम, प्रतिकूल दुष्परिणाम किंवा वारंवार होणाऱ्या हल्ल्यांची तक्रार असते. एका अलीकडील चिकित्सालयीन केस रिपोर्टने तीव्र मायग्रेनच्या एपिसोडसाठी संभाव्य जलद-प्रतिसाद हस्तक्षेप म्हणून, नियंत्रित थर्मल कॉटरी (उष्णतेने उपचार) समाविष्ट असलेल्या प्राचीन आयुर्वेदिक तंत्राकडे, अग्रिकर्माकडे लक्ष वेधले आहे. जुनाट स्नायू-अस्थीच्या वेदना व्यवस्थापित करण्यासाठी आयुर्वेदात पारंपारिकरित्या वापरल्या जाणाऱ्या अग्रिकर्मांमध्ये त्वचेवरील विशिष्ट बिंदूवर थोडक्या वेळेसाठी तापवलेले धातूचे उपकरण (शलाका) लावले जाते.

हा अहवाल 10 वर्षांपासून वारंवार मायग्रेनचा त्रास असलेल्या 58 वर्षीय महिलेच्या प्रकरणाची नोंद करतो. ती पारंपारिक वेदनाशामक औषधांना प्रतिसाद न देणाऱ्या तीन दिवस चालणाऱ्या तीव्र एपिसोडदरम्यान (मायग्रेनच्या वेदना दरम्यान) आली होती, ज्याची तीव्रता 10/10 इतकी होती. चिकित्सकांनी जास्तीत जास्त वेदना तीव्रतेशी संबंधित असलेल्या उजव्या टेम्पोरल (कपाळाच्या बाजूच्या) भागावरील एका विशिष्ट बिंदूवर अग्रिकर्मा लागू केले. अहवालानुसार, या हस्तक्षेपाने जलद लक्षणात्मक सुधारणा घडवून

आणली. दोन मिनिटांत, रुग्णाला धडधडणाऱ्या वेदनांमध्ये लक्षणीय घट जाणवली आणि पाच मिनिटांत, तिचा वेदना स्कोअर (प्रमाण) शून्याच्या जवळ गेला. रुग्णाची प्रकाशाबद्दलची सहनशीलता देखील परत आली आणि ती अस्वस्थतेशिवाय डोळे उघडू शकली.

प्रतिमा स्त्रोत : <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11282372/>

या प्रक्रियेत चांगला परिणाम मिळाला, आणि औषध लावलेल्या जागी फक्त सौम्य, तात्पुरती अस्वस्थता जाणवली. त्वचेचा रंग किंचित बदलला पण साधारण सहा आठवड्यांत तो पूर्णपणे नाहीसा झाला, आणि कोणताही कायमस्वरूपी डाग राहिला नाही. या परिणामामागील प्रस्तावित यंत्रणेमध्ये ट्रायजेमिनल मज्जातंतूच्या बाजूने नोसिसेप्टिव्ह सिग्नलिंगचे (वेदनांची जाणीव करून देणारे संकेत) मॉड्युलेशन (बदल) समाविष्ट आहे, हा मायग्रेन पॅथोफिजियोलॉजीमध्ये (मायग्रेनच्या प्रक्रियेत) एक महत्त्वाचा मार्ग आहे. संशोधकांनी असे गृहीतक मांडले आहे की नियंत्रित उष्णता उत्तेजना तात्पुरत्या स्वरूपात वेदना सियल ट्रान्समिशन (वेदना संकेतांचे प्रसारण) विस्कळीत करू शकते किंवा ओव्हरराइड करू शकते (त्यावर मात करू शकते), ज्यामुळे मायग्रेनचा हल्ला प्रभावीपणे कमी होतो.

एका लहान प्रायोगिक अभ्यासातील पुराव्यांनुसार असे सुचवले आहे की आयुर्वेदिक औषधी हस्तक्षेपांसोबत अग्रिकर्माचा वापर केल्यास मायग्रेनचे प्रमाण आणि संबंधित संवेदी संवेदनशीलता दोन्ही कमी होऊ शकतात. तथापि, संशोधकांनी यावर भर दिला आहे की हे निष्कर्ष प्राथमिक स्वरूपाचे आहेत. जरी अग्रिकर्म हा पारंपारिक उपचारांचा पर्याय म्हणून अभिप्रेत नसला तरी, तीव्र मायग्रेनच्या व्यवस्थापनासाठी तो एक कमी किमतीचा, जलद परिणाम देणारा सहायक पर्याय असू शकतो. मोठ्या प्रमाणावर चिकित्सालयीन स्वीकृतीची शिफारस करण्यापूर्वी परिणामकारकता, सुरक्षितता आणि अंतर्निहित यंत्रणा प्रमाणित करण्यासाठी अधिक व्यापक, नियंत्रित अभ्यासांची आवश्यकता आहे.

संदर्भ स्रोत: बालकृष्णन पी., सुरेंद्रन ई. एस., राज एल. एस. अॅन इमिजिएट पेन रिलीफ विथ अग्रिकर्म थेरपी फॉर अॅक्युट एपिसोड ऑफ मायग्रेन हेडेक—अ केस रिपोर्ट. जर्नल ऑफ आयुर्वेदा अँड इंटीग्रेटिव्ह मेडिसिन. 1 मे 2024;15(3):100953.

संदर्भ दुवा: [\(https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11282372/\)](https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11282372/)

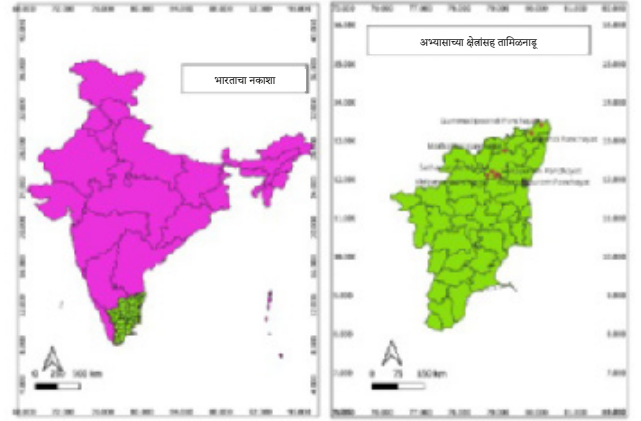
आरोग्य यंत्रणा संशोधन

तामिळनाडूमधील आदिवासी समुदायांमध्ये असंसर्गजन्य रोगांचे प्रमाण लपल्याचे एका अभ्यासातून समोर आले आहे

अभ्यास तमिळनाडूतील आदिवासी समुदायांमध्ये असंसर्गजन्य रोगांचा लपलेला भार उघड करतो प्रादेशिक आयुर्वेद संशोधन संस्था, चेन्नई येथील संशोधकांनी केलेल्या अलीकडील क्रॉस-सेक्शनल

अभ्यासाने दक्षिण भारतातील तमिळनाडू राज्यातील अनुसूचित जमाती (ST) लोकसंख्येला भेडसावणाऱ्या आरोग्याविषयक आव्हानांवर नवीन प्रकाश टाकला आहे, ज्यामुळे सामाजिक-आर्थिक गैरसोय, पर्यावरणीय धोक्याचे घटक आणि असंसर्गजन्य रोगांचा (NCDs) वाढता भार यांचा जटिल परस्परसंबंध उघड झाला आहे. राज्याच्या लोकसंख्येच्या केवळ 1.1% प्रतिनिधित्व करत असूनही, जे अंदाजे 7.95 लाख व्यक्ती आहेत, हे समुदाय गुणवत्तापूर्ण आणि परवडणाऱ्या आरोग्यसेवेच्या सुविधेपासून वंचित राहिले आहेत..

ऑगस्ट 2020 ते मार्च 2021 दरम्यान आयोजित केलेला हा अभ्यास तिरुवल्लूर आणि तिरुवन्नमलाई जिल्ह्यांमधील आठ एसटी-बहुल पंचायत क्षेत्रांवर केंद्रित होता. संशोधकांनी घरोघरी जाऊन आणि संरचित मुलाखतींद्वारे 1729 कुटुंबांतील 7074 व्यक्तींचे सर्वेक्षण केले, ज्याचा उद्देश आरोग्य-सामाजिक-लोकसंख्याशास्त्रीय आणि आरोग्याच्या पर्यावरणीय निर्धारकांसह एनसीडी (NCD) च्या प्रसाराचे मूल्यांकन करणे हा होता.

प्रतिमा स्त्रोत: <https://www.ijam.co.in/index.php/ijam/article/view/5698/1401>

निष्कर्षांवरून असे दिसून आले की सर्वेक्षण केलेल्या लोकसंख्येपैकी 8.98% लोक किमान एका असंसर्गजन्य रोगाने ग्रस्त आहेत. यापैकी, ऑस्टिओआर्थरायटिस ही सर्वात जास्त प्रचलित स्थिती (7.39%) म्हणून समोर आली, त्यानंतर मधुमेह (1.46%) होता, तर स्ट्रोक आणि दमा तुलनात्मकदृष्ट्या दुर्मिळ होते. जरी हे आकडे कमी वाटत असले तरी, संशोधक सावध करतात की निदानाचा अभाव आणि मर्यादित आरोग्यसेवा सुविधांमुळे खरे प्रमाण लपलेले असू शकते.

या लोकसंख्येचे सामाजिक-लोकसंख्याशास्त्रीय स्वरूप हे या अभ्यासाचे एक वैशिष्ट्य होते. प्रौढांपैकी, निम्माहून अधिक (50.27%) लोक निरक्षर होते, जो राज्याच्या सरासरीपेक्षा लक्षणीयरीत्या जास्त आहे. महिलांमध्ये साक्षरतेतील तफावत विशेषतः स्पष्ट होती. लोकसंख्या लिंगानुसार जवळजवळ समान प्रमाणात विभागलेली होती, आणि बहुसंख्य (76.63%) प्रौढ विवाहित होते. त्यांच्या व्यवसायांच्या शारीरिक स्वरूपामुळे, बहुतांश सहभागींनी मध्यम शारीरिक क्रियाकलाप नोंदवले.

संशोधनानुसार, जवळजवळ सर्व उत्तरदात्यांनी (99.86%) मांसाहारी आहार घेत असल्याचे नोंदवले, जे प्रथिनांची उपलब्धता दर्शवते परंतु मर्यादित आहार विविधतेमुळे संभाव्य सूक्ष्म पोषक घटकांच्या कमतरतेकडे देखील निर्देश करते. हे

आरोग्यवापर परिणाम करणारे जीवनशैली आणि वर्तणुकीशी संबंधित जोखीम घटकांच्या उदयाकडे देखील लक्ष वेधते. लोकसंख्येतील अनुक्रमे 2.43%, 13.22% आणि 10.70% लोकांनी तंबाखूचा वापर, धूम्रपान आणि मद्यपान नोंदवले, ज्या सवयी जुनाट आजारांचा धोका वाढवतात. सर्वेक्षणात असे आढळून आले की 60.4% घरांमध्ये पुरेशी वायुवीजन व्यवस्था नव्हती, तर 99.2% लोक उघड्या ड्रेनेज (सांडपाणी) प्रणालीवर अवलंबून होते, जे दर्शवते की पर्यावरणीय परिस्थितीमुळे आरोग्याला अधिक धोका निर्माण होतो. जरी 82.1% घरांमध्ये शौचालयाची सोय असली तरी, त्याचा वापर कमी राहिला, 17.06% कुटुंबे अजूनही उघड्यावर शौचास जात होती. पिण्याच्या पाण्याची सुरक्षितता ही आणखी एक मोठी चिंता होती: जवळपास 98.8% उत्तरदात्यांनी शुद्ध न केलेले पाणी प्यायल्याचे नोंदवले, ज्यामुळे गॅस्ट्रोइंटेस्टाइनल (पोट आणि आतड्यांसंबंधी) संसर्गाचा धोका वाढतो. संशोधकाने असे निरीक्षण नोंदवले की अभ्यास केलेल्या लोकसंख्येमध्ये, घरांची स्थिती साधी होती, जवळपास निम्म्या घरांवर छप्पर होते आणि अनेकजण स्वयंपाकासाठी जळाऊ लाकूड, कोळसा किंवा शेण यांसारख्या बायोमास इंधनावर अवलंबून होते, जे घरातील वायू प्रदूषण आणि श्वसन समस्यांशी संबंधित घटक आहेत. डासांच्या कॉइलचा जवळजवळ सार्वत्रिक वापर वेक्टर-जनित रोग आणि घरातील हवेच्या गुणवत्तेबद्दलच्या चिंता देखील अधोरेखित करतो.

अभ्यासात असे नोंदवले आहे की या समुदायातील मुलांना अतिरिक्त आम्हानांना सामोरे जावे लागले. सर्वेक्षण केलेल्या 2031 मुलांपैकी, 10 वर्षाखालील जवळपास एक तृतीयांश मुले शाळेत जात नव्हती. श्वसन, गॅस्ट्रोइंटेस्टाइनल (पोट आणि आतड्यांसंबंधी) आणि त्वचेच्या स्थितींसह वारंवार होणाऱ्या संसर्गाची नोंद झाली. धक्कादायक बाब म्हणजे, कोणत्याही मुलाला लोह किंवा जीवनसत्त्वे यांसारखे पोषणपूरक घटक मिळत नव्हते, ज्यामुळे दीर्घकालीन विकासाच्या परिणामांबद्दल चिंता निर्माण झाली आहे. किशोरवयीन मुलींमध्ये, 11% पेक्षा जास्त मुलींमध्ये मासिक पाळी उशिरा येणे हे अंतर्निहित पौष्टिक कमतरतेकडे लक्ष वेधत होते.

हा अभ्यास आदिवासी लोकसंख्येमध्ये आरोग्याच्या परिणामांना आकार देण्यासाठी खराब स्वच्छता, असुरक्षित पाणी, कमी साक्षरता आणि मर्यादित आरोग्यसेवा सुविधेसारखे पर्यावरणीय आणि सामाजिक-आर्थिक निर्धारक कसे संवाद साधतात हे अधोरेखित करतो. हे निष्कर्ष व्यापक राष्ट्रीय डेटाशी जुळतात जे संसर्गजन्य रोग आणि कुपोषण कायम असतानाही दुर्लक्षित समुदायांमध्ये एनसीडी (NCDs) च्या वाढत्या भाराला सूचित करतात. संशोधक भर देतात की सरकारी उपक्रम आणि गैर-सरकारी संस्थांनी पायाभूत सुविधा आणि आरोग्यसेवा वितरणात सुधारणा करण्यासाठी प्रगती केली असली तरी, महत्त्वपूर्ण तफावती अजूनही आहेत. स्वच्छतेच्या सुविधांचा कमी वापर आणि पोषण व स्वच्छतेबद्दल पुरेशी जागरूकता नसणे यांसारखे वर्तणुकीशी संबंधित घटक विद्यमान कार्यक्रमांची परिणामकारकता मर्यादित करत आहेत.

संसर्गजन्य आणि असंसर्गजन्य आजारांच्या दुहेरी भाराचा सामना भारत करत असताना, या अभ्यासात देशाच्या सार्वजनिक आरोग्य प्रगतीत अनुसूचित जमातीसारख्या असुरक्षित लोकसंख्येला मागे सोडले जाणार नाही याची खाती करण्याची तातडीची गरज अधोरेखित

केली आहे. या आव्हानांना तोंड देण्यासाठी संशोधकांनी लक्षित, सांस्कृतिकदृष्ट्या संवेदनशील हस्तक्षेपांच्या गरजेवर भर दिला. शिफारसींमध्ये आदिवासी भागात प्राथमिक आरोग्यसेवा सुविधा बळकट करणे, पोषण शिक्षणाला प्रोत्साहन देणे, पाणी आणि स्वच्छता पायाभूत सुविधांमध्ये सुधारणा करणे आणि साक्षरता वाढवणे, विशेषतः महिलांमध्ये साक्षरता वाढवणे यांचा समावेश आहे. एनसीडी (NCDs) साठी स्क्रीनिंग (तपासणी) कार्यक्रमांचा विस्तार करणे आणि विद्यमान सार्वजनिक आरोग्य उपक्रमांसह त्यांना एकत्रित करणे लवकर शोध आणि व्यवस्थापनामध्ये मदत करू शकते.

संदर्भ: श्रीनिवास पी., देवी के. पी., आशा एस., कृष्ण सी. एम., कचरे कल्पना, मखिजा डी., आभा शर्मा, ए. मोहम्मद कलीबथुल्ला, नारायणम श्रीकांत. हेल्थ अँड डेमोग्राफिक प्रोफाइल ऑफ शेड्यूल्ड ट्राईबज इन सिलेक्टेड एरियाज ऑफ तिरुवल्लूर अँड तिरुवन्नमलाई डिस्ट्रिक्ट्स, तमिळनाडू: अ क्रॉस-सेक्शनल स्टडी. इंटरनॅशनल जर्नल ऑफ आयुर्वेदिक मेडिसिन, खंड 16 (1), 2025; 94-99.

संदर्भ दुवा: <https://www.ijam.co.in/index.php/ijam/article/view/5698>

फार्माकोलॉजी (भेषजशास्त्र) आणि जीवसायनशास्त्र संशोधन

एक पूर्व-चिकित्सालयीन अभ्यास, आयुर्वेदिक बहुऔषधी सूत्र “श्वदंष्ट्रादीघन” औषधांमुळे होणाऱ्या नुकसानीपासून मूलपिंडांचे रक्षण करण्याची क्षमता दर्शवते

द्रव आणि इलेक्ट्रोलाइट पातळी नियंत्रित करून, कचरा काढून टाकून, आम्ल-आम्लारी संतुलन राखून आणि रक्तदाब नियमनासाठी आवश्यक संप्रेरके सवून शारीरिक संतुलन राखण्यात मूलपिंड महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतात. तथापि, त्यांच्या मर्यादित पुनरुत्पादक क्षमतेमुळे ते विषारी आघातांना अत्यंत असुरक्षित असतात, ज्यामुळे अनेकदा दीर्घकालीन गुंतागुंत आणि नेफ्रोटाॅक्सिसिटी (मूलपिंडातील विषारीपणा) होते. नुकत्याच झालेल्या एका पूर्व-चिकित्सालयीन अभ्यासाने स्वदंष्ट्रादी घन या पारंपारिक आयुर्वेदिक बहुऔषधी सूत्राच्या नेफ्रोप्रोटेक्टिव्ह (मूलपिंड संरक्षणात्मक) क्षमतेला दुजोरा देणारा उत्साहवर्धक पुरावा प्रदान केला आहे, जो सामान्यतः वापरल्या जाणाऱ्या जॅटामायसिन या प्रतिजैविकामुळे मूलपिंडाचे होणारे नुकसान कमी करतो.

या संदर्भात, संशोधकांनी *गोक्षुर (ट्रिब्युलस टेर्रेस्ट्रिस)*, *एरंड (रिसिनस कम्युनिस)*, *वरुण (क्रंटेवा नुरवाला)* आणि *सुंठी (झिंगिबर ऑफिशिनले)* यांच्या समान भागांपासून बनवलेल्या स्वदंष्ट्रादी घन या सूत्राच्या संरक्षणात्मक प्रभावांचा शोध घेतला. या औषधी वनस्पती त्यांच्या दाहक-विरोधी आणि अँटिऑक्सिडंट क्रियाकलापांसह विविध फार्माकोलॉजिकल गुणधर्मांसाठी पारंपारिकपणे ओळखल्या जातात. हा अभ्यास विस्तार उदरामध्ये तीव्र तोंडी विषारीपणाच्या मूल्यांकनासह सुरू झाला, ज्यामध्ये असे दिसून आले की हे सूत्र 2000 मिग्रॅ/किग्रॅ डोसपर्यंत सुरक्षित होते, आणि 14 दिवसांच्या कालावधीत विषारीपणा किंवा मृत्यूची कोणतीही चिन्हे

नाहीत. यानंतर, 10 दिवसांसाठी इंद्रपेरिटोनियल (उदरात) पद्धतीने जंटामायसिन देऊन प्रायोगिकरीत्या नेफ्रोटॉक्सिसिटी प्रेरित केली गेली. जंटामायसिन मूलपिंडाच्या ऊर्तीमध्ये ऑक्सिडेटीव्ह तणाव निर्माण करण्यासाठी ओळखले जाते, ज्यामुळे लिपिड पेरॉक्सिडेशन, पडद्याचे नुकसान आणि मूलपिंडाचे कार्य बिघडते. हे सामान्यतः रक्त युरिया नायट्रोजन (BUN), क्रिएटिनिन आणि प्रोटीन्युरिया सारख्या बायोमार्करच्या वाढलेल्या पातळीद्वारे, सोबतच कमी झालेल्या अँटिऑक्सिडंट एन्झाइम क्रियाकलापांद्वारे प्रतिबिंबित होते

(एआय व्युत्पन्न प्रतिमा)

निष्कर्षावरून असे दिसून आले की स्वदंष्ट्रादी घन देऊन उपचार केलेल्या उदरामध्ये या पॅथॉलॉजिकल बदलांमध्ये लक्षणीय घट दिसून आली. विशेष म्हणजे, मॅलोनडायाल्डिहाइड (MDA) पातळीत लक्षणीय घट झाली, जी मूलपिंडाच्या पेशींच्या पडद्याचे ऑक्सिडेटीव्ह नुकसान कमी झाल्याचे दर्शवते. याव्यतिरिक्त, उपचार केलेल्या गटांनी शरीराच्या वजनात सुधारणा दर्शविली, जे प्रणालीगत विषारीपणाची अनुपस्थिती सुचवते.

जैवरासायनिक विश्लेषणाने BUN, सीरम क्रिएटिनिन आणि प्रोटीन्युरिया पातळीत, विशेषतः उच्च-डोस गटात, लक्षणीय घट दर्शविली, जे मूलपिंडाच्या कार्यात सुधारणा दर्शवते. सोडियम आणि क्लोराईड पातळी कमी करून आणि पोटॅशियम पातळी थोडीशी सामान्य करून, इलेक्ट्रोलाइट संतुलन देखील पुनर्संचयित केले गेले. महत्त्वाचे म्हणजे, उपचार केलेल्या प्राण्यांमध्ये अँटिऑक्सिडंट संरक्षण यंत्रणा वाढविली गेली. सुपरऑक्साइड डिस्मूटेस (SOD) ची पातळी लक्षणीयरीत्या वाढली, आणि ती निरोगी नियंत्रणांशी तुलना करता येईल अशा मूल्यांपर्यंत पोहोचली, तर कॅटालेस (CAT) क्रियाकलाप देखील सुधारला. हे एन्झाईम्स ऑक्सिडेटीव्ह तणाव तटस्थ करण्यात आणि मूलपिंडाच्या ऊर्तीचे नुकसानीपासून संरक्षण करण्यात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतात.

हिस्टोपॅथॉलॉजिकल तपासणीने या निष्कर्षांना आणखी दुजोरा दिला, ज्यामुळे मूलपिंडाच्या संरचनेत डोस-अवलंबून पुनर्प्राप्ती दिसून आली. वनौषधींचे सूत्र प्राप्त करणाऱ्या प्राण्यांमध्ये ग्लोमेरुलर कंजेक्शन आणि नेफ्रोसिस यांसारखे झीज होणारे बदल लक्षणीयरीत्या कमी झाले, जे ऊर्तीची लक्षणीय दुरुस्ती दर्शवतात. संशोधक या संरक्षणात्मक प्रभावांचे श्रेय सूत्रामधील टॅनिन आणि कौमरिनसारख्या बायोएक्टिव्ह संयुगांच्या उपस्थितीला देतात. ही फायटोकेमिकल्स त्यांच्या अँटिऑक्सिडंट, दाहक-विरोधी आणि रक्तवाहिण्या

विस्फारणाऱ्या गुणधर्मासाठी ओळखली जातात, जी मूलपिंडातील सुधारित रक्त प्रवाह, कमी झालेली फायब्रोसिस आणि वर्धित डिटॉक्सिफिकेशनमध्ये योगदान देऊ शकतात.

आशादायक परिणाम असूनही, अभ्यासाने काही मर्यादा मान्य केल्या. हे मूल्यांकन प्रामुख्याने ऑक्सिडेटीव्ह तणाव आणि एंजोप्रोसिसवर केंद्रित असलेल्या नेफ्रोटॉक्सिसिटीच्या एकाच मॉडेलपुरते मर्यादित होते. रोगप्रतिकारक प्रतिसाद, फायब्रोसिसची प्रगती आणि एंडोथेलियल कार्य यासह इतर महत्त्वाच्या यंत्रणांचा भविष्यातील अभ्यासांमध्ये शोध घेणे बाकी आहे. एकूणच, हा अभ्यास श्वदं घनच्या नेफ्रोप्रोटेक्टिव्ह परिणामकारकतेसाठी मूलभूत पुरावा स्थापित करतो. उपचार केलेल्या उदरामध्ये जैवरासायनिक परिमाणांची पुनर्प्राप्ती आणि जवळपास-सामान्य हिस्टोपॅथॉलॉजिकल रचना हे सूचित करते की या सूत्रामध्ये मूलपिंडाच्या संरक्षणासाठी एक उपचारात्मक माध्यम म्हणून क्षमता आहे. संशोधकांनी यावर भर दिला की हे निष्कर्ष प्रमाणित करण्यासाठी आणि क्रॉनिक किडनी डिसेज मॉडेल आणि मानवी लोकसंख्येमध्ये त्यांची लागू होणारी क्षमता मोजण्यासाठी यांत्रिक अभ्यास आणि चिकित्सालयीन चाचण्यांसह पुढील तपासणी आवश्यक आहे..

संदर्भ: सोनम डी., विक्रम ई. एन., यादव पी., इलावरासन आर., गालिब आर., प्रदीप पी. नेफ्रोप्रोटेक्टिव्ह इफेक्ट ऑफ स्वदंष्ट्रादी घन: अ झ्वईड अँक्रियस डिकॉन्क्शन ऑफ आयुर्वेदिक पॉलीहर्बल फॉर्म्युलेशन ऑन जंटामायसिन-इन्ड्यूस्ड किडनी डॅमेज इन रॅट्स. जर्नल ऑफ ड्रग रिसर्च इन आयुर्वेदिक सायन्सेस. 1 जानेवारी 2026;11(1):68-76.

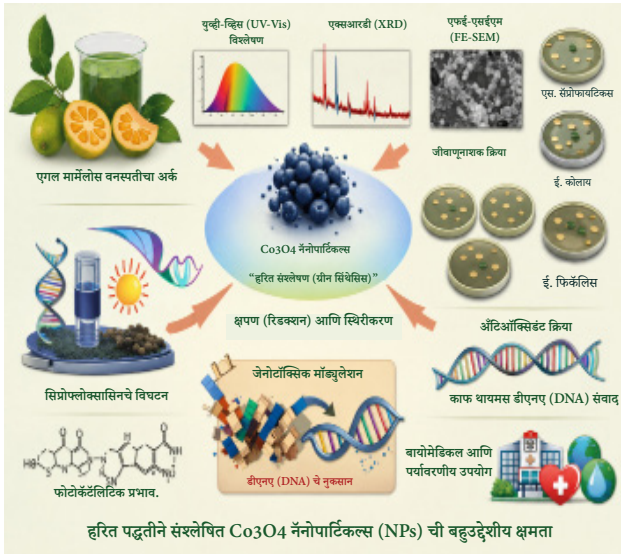
संदर्भ दुवा: https://journals.lww.com/jdra/fulltext/2026/01000/nephroprotective_effect_of_swadamstradi_ghana_a.8.aspx?context=latestarticles

एगल मार्मेलोस (बिल्वा) च्या पानाच्या अर्काचा वापर करून Co_3O_4 नॅनोकणांचे बायोजेनिक संश्लेषण जैव-वैद्यकीय आणि पर्यावरणीय अनुप्रयोगांसाठी आश्वासन देते

एका वैज्ञानिक तपासने हे दर्शवून की वनस्पतींच्या अर्काचा वापर करून संश्लेषित केलेले कोबाल्ट ऑक्साईड नॅनोकण (Co_3O_4 NPs) आरोग्यसेवा आणि पर्यावरणीय उपायांमध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावू शकतात, पर्यावरणास अनुकूल नॅनोतंत्रज्ञानाच्या क्षमतेवर प्रकाश टाकला आहे. संशोधकांनी एगल मार्मेलोसच्या पानांच्या अर्काचा वापर करून हरित संश्लेषण दृष्टिकोन स्वीकारला, जी आयुर्वेदसारख्या पारंपारिक भारतीय प्रणालींमध्ये मोठ्या प्रमाणावर वापरली जाणारी एक औषधी वनस्पती आहे. वनस्पतीचा अर्क एक नैसर्गिक रिड्यूसिंग (कमी करणारा) तसेच स्टॅबिलायझिंग (स्थिर करणारा) एजंट म्हणून काम करतो, जो पारंपारिक रासायनिक संश्लेषण पद्धतींना एक शाश्वत आणि किफायतशीर पर्याय देतो. नॅनोकणांच्या निर्मितीची पुष्टी अतिनील-दृश्यमान (UV-Visible) स्पेक्ट्रोस्कोपीद्वारे करण्यात आली, ज्याने 2.1eV ची बँड गॅप ऊर्जा उघड केली. क्ष-किरण विवर्तन (XRD) वापरून केलेल्या संरचनात्मक विश्लेषणाने त्यांचे स्फटिक स्वरूप स्थापित केले, तर फील्ड एमिशन स्कॅनिंग

इलेक्ट्रॉन मायक्रोस्कोपी (FE SEM) ने अंदाजे 60.50 nm च्या सरासरी कणांच्या आकारासह एक विशिष्ट खडकासारखी रचना दर्शविली. अतिरिक्त वैशिष्ट्यांनी स्थिर कोलाइडल प्रणाली दर्शविली, ज्याला -21.3 mV च्या झेटा पोटेन्शियलचा आधार होता.

अभ्यासाने जैव-संश्लेषित नॅनोकणांच्या जैविक गुणधर्मांचा अधिक शोध घेतला. विशेष म्हणजे, Co_3O_4 NPs ने स्टॅफिलोकॉकस सॅप्रोफायटिकस, एस्वेरिचिया कोलाय आणि एंटरोकोकस फेकॅलिस यांसह अनेक रोगजनक स्ट्रेन्सविरुद्ध मजबूत प्रतिजैविक क्रियाकलाप प्रदर्शित केला, ज्यामध्ये प्रतिबंधक क्षेत्र 20 मिमी पर्यंत पोहोचले. साल्मोनेला टायफिम्युरियम विरुद्ध 12 मिमीचा तुलनात्मकदृष्ट्या कमी क्रियाकलाप दिसून आला. प्रतिजैविक प्रभावांव्यतिरिक्त, नॅनोकणांनी मोजता येण्याजोगा ऑटिऑक्सिडंट क्रियाकलाप दर्शविला. डीपीपीएच स्कॅव्हेजिंग असेस वापरून, संशोधकांनी 100 मिग्रॅ/मिली एकाग्रतेवर अंदाजे 8.08% क्रियाकलाप पातळी पाहिली, ज्यामध्ये कमी एकाग्रतेवर केवळ थोडीशी घट झाली. हे निष्कर्ष सूचित करतात की कमी डोसमध्ये देखील कार्यात्मक ऑटिऑक्सिडंट क्षमता टिकून राहू शकते.

(एआय व्युत्पन्न प्रतिमा)

संशोधनाचा एक महत्त्वाचा पैलू म्हणजे अनुवांशिक सामग्रीशी परस्परसंवादाचे परीक्षण करणे. नॅनोकणांनी प्रामुख्याने π - π स्टॅकिंग आणि इलेक्ट्रोस्टॅटिक परस्परसंवादांद्वारे वासराच्या थायमस डीएनएशी (DNA) मजबूत बंधन आत्मीयता दर्शविली. इंट्रिन्सिक बाइंडिंग कॉन्स्टंट (Kb) 4×10^{-2} असल्याचे मोजले गेले, जे परस्परसंवादाची तुलनात्मकदृष्ट्या उच्च पातळी दर्शवते आणि संभाव्य जीनोटाॅक्सिक (जनुकीय विषारी) मॉड्युलेशन क्षमता सुचवते. पर्यावरणीय अनुप्रयोगांचे देखील मूल्यांकन केले गेले. संश्लेषित नॅनोकणांनी फार्मास्युटिकल संयुग सिप्रोफ्लोक्सासिनचे कार्यक्षम फोटोकॅटालिटिक डिग्रेडेशन (ऱ्हास) दर्शविले, जे अतिनील (UV) प्रकाशात 70 मिनिटांत जवळपास 73% डिग्रेडेशन (ऱ्हास) प्राप्त करते. हे सांडपाणी प्रक्रिया आणि प्रदूषक काढण्यासाठी त्यांचा

संभाव्य वापर अधोरेखित करते.

तज्ञांनी नोंदवले आहे की एगल मार्मेलोस, जी पारंपारिकपणे जळजळ, ताप, क्षयरोग आणि गॅस्ट्रोइंटेस्टाइनल (पोट आणि आतड्यांसंबंधी) विकारांवर उपचार करण्यासाठी वापरली जाते, ती पारंपारिक ज्ञानाला आधुनिक नॅनो-विज्ञानाशी जोडून या अभ्यासाला अधिक मूल्य देते. एकूणच, निष्कर्ष हरित-संश्लेषित Co_3O_4 नॅनोकणांचे बहुकार्यात्मक स्वरूप अधोरेखित करतात, जे त्यांचे प्रतिजैविक, ऑटिऑक्सिडंट, डीएनए-बाइंडिंग (DNA-बंधन) आणि फोटोकॅटालिटिक गुणधर्म एकत्रितपणे प्रदर्शित करतात. संशोधकांचा असा विश्वास आहे की बायोमॅडिसिन (जैव-वैद्यक), पर्यावरणीय स्वच्छता आणि उपचारात्मक हस्तक्षेपांमधील अनुप्रयोगांसाठी अशा नॅनोमटेरिअल्सचा (नॅनो-सामग्रीचा) अधिक विकास केला जाऊ शकतो. भविष्यातील अभ्यासांमध्ये रिअॅक्टिव्ह ऑक्सिजन स्पेसिज (ROS) (प्रतिक्रियाशील ऑक्सिजन प्रजाती) निर्मिती यंत्रणा समजून घेणे, सायटोटॉक्सिसिटी प्रोफाइल (पेशी विषारीपणाची माहिती) आणि औद्योगिक अनुप्रयोगांसाठी उत्पादन वाढवणे यावर लक्ष केंद्रित करणे अपेक्षित आहे.

संदर्भ: नारायणन एल, चेल्लापंडी टी, प्रिया एस, थिप्पेस्वामी स्वामी सी, सरवनन एम, कृष्णा के व्ही, अशोकन एच, थल्लाडा व्ही, चित्ता एस, एसआर एस, घोष के. को3ओ 4 नॅनोपार्टिकल्सचे बायोजेनिक संश्लेषण: बॅक्टेरियाच्या वाढीस प्रतिबंध करणारा पदार्थ, ऑटिऑक्सिडंट, डीएनए बाइंडिंग आणि औषध विघटन अभ्यासासाठी एक बहु-कार्यात्मक दृष्टीकोन. जर्नल ऑफ सोल-जेल साइंस एंड टेक्नोलॉजी | 2026 मार्च; 117(3):85.

संदर्भ दुवा: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10971-026-07115-1>

औषध संशोधन आणि औषध वनस्पती सर्वेक्षण

सिसस क्राइंग्युलारिस एल. कर्करोग, सुज आणि प्रतिजैविक संशोधनात मजबूत क्षमता दर्शविते

नुकत्याच झालेल्या एका वैज्ञानिक तपासाने सिसस क्राइंग्युलारिस एल. च्या उपचारात्मक क्षमतेवर प्रकाश टाकला आहे. ही वनस्पती तिच्या हाड-बरे करण्याच्या आणि दाहक-विरोधी गुणधर्मांसाठी पारंपारिक औषधांमध्ये दीर्घकाळापासून मौल्यवान मानली जाते. संशोधकांनी प्रगत संगणकीय विश्लेषणासह एक सर्वसमावेशक फार्माकोगोस्टिक (भेषज-अभिज्ञान) आणि फायटोकेमिकल (वनस्पती रसायनशास्त्र) अभ्यास केला आहे, जो त्याच्या प्रमुख बायोएक्टिव्ह संयुगांपैकी एकामध्ये आशादायक औषध-सहस्र वैशिष्ट्ये उघड करतो.

वनस्पतीची सत्यता पडताळणी आणि तिच्या मॅक्रोस्कोपिक (स्थूल) आणि मायक्रोस्कोपिक (सूक्ष्म) वैशिष्ट्यांच्या तपशीलवार तपासणीने अभ्यास सुरू झाला. प्रमाणित भौतिक-रासायनिक मूल्यमापन—ज्यात कोरडे होण्यावरील नुकसान, राख मूल्य, अर्क मूल्य आणि pH यांचा समावेश आहे—यांनी वनस्पती सामग्रीच्या शुद्धता आणि गुणवत्तेची पुष्टी केली, आणि पुढील तपासासाठी तिची उपयुक्तता सुनिश्चित केली. हे मापदंड द्रुपतता किंवा भेसळ ओळखण्यासाठी महत्त्वपूर्ण आहेत, जे निष्कर्षाची विश्वासाहर्ता मजबूत करतात.

प्रतिमा: मॅक्रोस्कोपिक वर्ण दर्शविणारे सिसस क्वाड्रॅंगलिस एल. स्टेमचे वाळलेले कापलेले तुकडे

प्रतिमा स्रोत: <https://link.springer.com/article/10.1007/s44395-025-00035-z#Sec9>

प्राथमिक फायटोकेमिकल तपासणीतून फ्लेव्होनाईड्स, फेनॉल आणि टॅनिन यांसारख्या महत्त्वाच्या दुय्यम चयापचयांची (मेटाबोलाइट्सची) उपस्थिती उघड झाली—ही संयुगे त्यांच्या अँटिऑक्सिडंट आणि उपचारात्मक गुणधर्मासाठी व्यापकपणे ओळखली जातात. यावर आधारित, संशोधकांनी वनस्पतीच्या हेक्सेन अर्कातून एक प्रमुख बायोएक्टिव्ह घटक वेगळा करण्यासाठी कॉलम क्रोमॅटोग्राफीचा वापर केला.

β-सिटोस्टेरोल म्हणून ओळखले जाणारे हे संयुग, पांढऱ्या स्फटिकासारख्या घन रूपात प्राप्त झाले आणि रिफ्रिक्टलायझेशनद्वारे ते अधिक शुद्ध केले गेले. एफटीआयआर (FTIR), प्रोटॉन आणि कार्बन एनएमआर (NMR) स्पेक्ट्रोस्कोपी आणि मास स्पेक्ट्रोमेट्रीसह प्रगत विश्लेषणात्मक तंत्रांनी त्याच्या आण्विक संरचनेची पुष्टी केली. β-सिटोस्टेरोल हे एक सुप्रसिद्ध फायटोस्टेरोल आहे, परंतु हा अभ्यास या औषधी वनस्पतीच्या संदर्भात त्याच्या विशिष्ट प्रासंगिकतेवर प्रकाश टाकतो.

त्याच्या उपचारात्मक क्षमतेचे मूल्यांकन करण्यासाठी, संशोधन पथकाने इन-सिलिको मॉलिक्युलर डॉकिंग अभ्यास केला. या सिम्युलेशनने β-सिटोस्टेरोल आणि अनेक जैविकदृष्ट्या लक्षणीय लक्ष्यांमध्ये मजबूत बाईंडिंग अफीनिटी दर्शविली. विशेष म्हणजे, याने मानवी डायहायड्रोफोलेट रिडक्टेस (hDHF) सह उच्च बाईंडिंग एनर्जी दर्शविली, जी प्रतिजैविक आणि कर्करोग-विरोधी औषध विकासामध्ये संभाव्य उपयोग सुचवते. त्याचप्रमाणे, एंडोथेलियल नायट्रिक ऑक्साईड सिंथेस (eNOS) सह लक्षणीय परस्परसंवाद दाहक-विरोधी आणि हृदय व रक्तवाहिन्यासंबंधी फायद्याकडे निर्देश करतो.

पुढील संगणकीय विश्लेषणाने प्रोस्टेट आणि स्वादुपिंडाच्या कर्करोगाशी संबंधित लक्ष्यांशी अनुकूल आंतरक्रिया, तसेच क्षयरोगाशी संबंधित प्रथिनाविरुद्ध प्रतिजैविक क्रियाकलाप उघड केला. या संयुगाने अॅडमेट (ADMET) प्रोफायलिंगद्वारे स्वीकार्य फार्माकोकायनेटिक आणि औषध-सहस्र गुणधर्म देखील प्रदर्शित केले, ज्यामुळे संभाव्य उपचारात्मक माध्यम म्हणून त्याची दावेदारी मजबूत झाली.

हे आशादायक निष्कर्ष असूनही, संशोधक सावध करतात की हे परिणाम संगणकीय मॉडेलिंगवर आधारित आहेत. परिणामकारकता, सुरक्षितता आणि कृतीच्या यंत्रणेची पुष्टी करण्यासाठी ते प्रयोगशाळेतील प्रयोग, प्राण्यांवरील अभ्यास आणि चिकित्सालयीन चाचण्यांद्वारे पुढील प्रमाणीकरणाच्या आवश्यकतेवर भर देतात.

हा अभ्यास आधुनिक वैज्ञानिक तंत्रांसह पारंपारिक ज्ञानाला एकत्रित करण्याच्या वाढत्या महत्त्वाला अधेरिखित करतो. अत्याधुनिक संगणकीय उपकरणांसह पारंपारिक फार्माकोप्रोसी एकत्र करून, संशोधक वनस्पती-आधारित औषधांच्या शोधात नवीन मार्ग उघडत आहेत - ज्यामुळे संभाव्यतः प्राचीन उपचारांचे भविष्यातील औषधांमध्ये रूपांतर होईल.

लेख संदर्भ: घोष के, गोपाल के, नारायणन एल, कृष्णा व्हीके, पांडे ए, सौम्या एमसी, दुर्गा केएस, प्रिया एस, सुसीम एसआर, चिन्ता एस, मीना ए.के. व्यापक फार्माकोप्रोस्टिक मूल्यांकन, बायोएक्टिव्ह कंपाऊंड अलगाव, स्ट्रक्चरल स्पष्टीकरण आणि सिसस क्वाड्रॅंगुलारिस एल. डिस्कव्हर फार्मास्युटिकल सायन्सेसच्या सिलिको विश्लेषणात. 2026 फेब्रुवारी 13; 2(1):6.

संदर्भ दुवा: <https://link.springer.com/article/10.1007/s44395-025-00035-z#Sec9>

इको-फ्रेंडली बदल: भविष्यातील औषधांसाठी बीजा वृक्षाच्या (टेरोकार्पस मार्सुपियम रॉक्सब.) गाभ्याएवजी फांद्या वापरण्यास अभ्यास समर्थन देतो

सामान्यतः बीजा किंवा किनो म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या, टेरोकार्पस मार्सुपियमला त्याच्या व्यापक उपचारात्मक फायद्यांसाठी, विशेषतः डायबिटीज (प्रमेह), अॅनिमिया (पांढू), ओबेसिटी (मेदोदोष) आणि कुष्ठ (त्वचारोग) च्या व्यवस्थापनासाठी आयुर्वेदात दीर्घकाळापासून महत्त्व दिले गेले आहे. या वृक्षाचा गाभा त्याच्या औषधी गुणधर्मासाठी विशेषतः मौल्यवान मानला जातो. तथापि, गाभ्याच्या सततच्या कापणीमुळे वनस्पतीच्या जगण्याला गंभीर धोका निर्माण होतो, कारण यामुळे झाडाची रचना कमकुवत होते आणि पर्यावरणीय नुकसान आणि कीटकांना बळी पडण्याची शक्यता वाढते. बीजा वृक्षावर (टेरोकार्पस मार्सुपियम रॉक्सब.) करण्यात आलेला अभ्यास पारंपारिक औषध आणि पर्यावरण संवर्धन या दोन्हीना समर्थन देतो, संशोधकांनी पारंपारिकरित्या वापरल्या जाणाऱ्या गाभ्याला एक आशादायक शाश्वत पर्याय म्हणून टेरोकार्पस मार्सुपियम या सुप्रसिद्ध आयुर्वेदिक औषधी वनस्पतीच्या लहान फांद्या ओळखल्या आहेत.

प्रतिमा स्रोत: <https://www.asia-medicinalplants.info/pteroecarpus-marsupium-roxb/>

या चिंतेचे निराकरण करण्यासाठी, अलीकडील अभ्यासाने लहान, कमी विनाशकारी वनस्पतींचे भाग, विशेषतः लहान फांद्या, एक प्रभावी पर्याय म्हणून काम करू शकतात का याचा शोध घेतला. संशोधकांनी उच्च-कार्यक्षमता थिन-लेयर क्रोमॅटोग्राफी (HPTLC), उच्च-कार्यक्षमता लिक्विड क्रोमॅटोग्राफी (HPLC), आणि उच्च-रिझोल्यूशन लिक्विड क्रोमॅटोग्राफी-मास स्पेक्ट्रोमेट्री (LCMS/MS) यांसारख्या प्रगत तंत्रांचा वापर करून गाभा आणि लहान फांद्यांची तुलना करणारे विस्तृत फायटोकेमिकल (वनस्पती रसायनशास्त्र) आणि आण्विक विश्लेषणे केली.

निष्कर्षांनी वनस्पतीच्या दोन्ही भागांमध्ये उल्लेखनीय समानता उघड केली. गाभा आणि लहान फांद्या दोन्ही जवळजवळ समान फायटोकेमिकल प्रोफाइल्स (रूपरेषा) प्रदर्शित करतात, ज्यात कॅटेचिनच्या तुलनात्मक पातळीचा समावेश आहे, जे एक प्रमुख बायोएक्टिव्ह (जैविकदृष्ट्या सक्रिय) संयुग आहे जे त्याच्या ॲंटीऑक्सिडंट आणि मधुमेह-विरोधी गुणधर्मासाठी ओळखले जाते. हे सूचित करते की पारंपारिकरित्या वापरल्या जाणाऱ्या गाभ्याप्रमाणेच लहान फांद्यांमध्ये समान उपचारात्मक क्षमता टिकून राहू शकते.

निष्कर्षांना आणखी बळकटी देत, मॉलिक्युलर डॉकिंग अभ्यासाने ट्यूमर नेक्रोसिस फॅक्टर-अल्फा (TNF- α) विरुद्ध बाईंडिंग ॲंफिनिटी असलेली 21 बायोएक्टिव्ह संयुगे ओळखली, जे जळजळ आणि जुनाट आजारांमध्ये गुंतलेले एक प्रमुख प्रथिन आहे. विशेष म्हणजे, यापैकी 12 संयुगे गाभा आणि लहान फांद्या दोन्हीमध्ये सामायिक होती. प्रॉव्होलॅनिक ऍसिड, ट्रेलॅटोसाइड-बी आणि फ्लूओसिनोलोन सारखी संयुगे वनस्पतीच्या दोन्ही भागांमध्ये उपस्थित होती, जी सामायिक फार्माकोलॉजिकल (औषधीय) प्रासंगिकता दर्शवतात.

याव्यतिरिक्त, मॉलिक्युलर डायनॅमिक्स सिमुलेशनने दर्शविले की काही फायटोकेमिकल्स—विशेषतः फेनेथिल 6-गॅल्लोयल ग्लुकोसाइड—100-नॅनोसेकंद सिमुलेशन कालावधीत उच्च स्थिरता आणि TNF- α सह मजबूत इंटरॅक्शन प्रदर्शित करतात. हे परस्परसंवाद संभाव्य शोध-विरोधी आणि कर्करोग-विरोधी गुणधर्म सुचवतात, ज्यामुळे वनस्पतीचे उपचारात्मक महत्त्व आणखी वाढते.

तज्ञांनी नोंदवले आहे की गाभ्याऐवजी लहान फांद्या वापरण्याच्या क्षमतेमुळे टेरोकॉर्पस मार्सुपियमवरील पर्यावरणीय दबाव लक्षणीयरीत्या कमी होऊ शकतो, ज्यामुळे औषधी वापरासाठी सतत उपलब्धता सुनिश्चित करताना शाश्वत कापणी पद्धतींना प्रोत्साहन मिळते. परिणाम आशादायक असले तरी, संशोधक पर्यायी म्हणून लहान फांद्यांची परिणामकारकता आणि सुरक्षितता प्रमाणित करण्यासाठी पुढील फार्माकोलॉजिकल आणि चिकित्सालयीन अभ्यासाच्या आवश्यकतेवर भर देतात. तरीही, हा अभ्यास पारंपारिक औषधांमध्ये वनस्पतींच्या भागांच्या वापरावर पुनर्विचार करण्यासाठी एक भक्कम वैज्ञानिक पाया प्रदान करतो. वनौषधींची जागतिक मागणी वाढत असताना, असे संशोधन संवर्धनासह उपचारात्मक वापराचा समतोल राखण्याचे महत्त्व अधोरेखित करते.

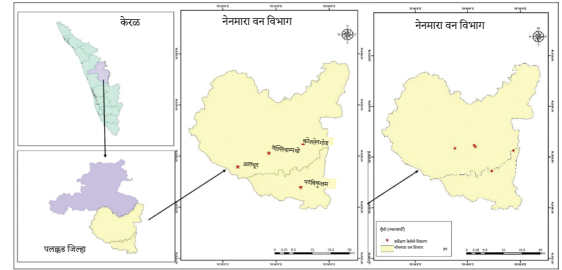
संदर्भ: मीना ए.के., शर्मा पी., प्रकाश ओ., भारती व्ही., उमर टी., सिंग ए., झोझा व्ही., श्रीकांत एन., आचार्य आर. शाश्वत पर्यायी वापरासाठी टेरोकॉर्पस मार्सुपियम हार्टवुड आणि लहान शाखांचे फायटोकेमिकल आणि मॉलिक्युलर डॉकिंग विश्लेषण. जर्नल ऑफ ड्रग

रिसर्च इन आयुर्वेदिक साइंसेज. 2026 जानेवारी 1; 11(1):38-50.

संदर्भ दुरा: https://journals.lww.com/jdra/fulltext/2026/01000/phytochemical_and_molecular_docking_analysis_of_5.aspx?context=latestarticles

वन शहाणपण: आदिवासी ज्ञान केरळमधील लपलेली औषधी वनस्पती विविधता उघड करते

केरळच्या पलक्कड जिल्ह्यातील नेनमारा वन विभागातील राष्ट्रीय आयुर्वेद पंचकर्म संशोधन संस्था, चेस्तुरती येथील संशोधकांनी केलेल्या एका अलीकडील वैद्यकीय-एथनोबोटॅनिकल अभ्यासाने स्थानिक आदिवासी समुदायांद्वारे वापरल्या जाणाऱ्या औषधी वनस्पतींवरील मौल्यवान पारंपारिक ज्ञानाचे दस्तऐवजीकरण केले आहे. केरळच्या सर्वात मोठ्या जिल्ह्यांपैकी एक असलेल्या पलक्कडमध्ये अनेक वार्षिक गट राहतात, जे आरोग्यसेवा आणि उपजीविकेसाठी दीर्घकाळापासून वनसंपदेवर अवलंबून आहेत. नेनमारा वन विभाग नऊ वसाहतींमध्ये तीन आदिवासी गट राहतात. त्यांच्या पारंपारिक ज्ञानाचे दस्तऐवजीकरण करण्यासाठी, संशोधकांनी या वसाहतींमध्ये हंगामी क्षेत्रीय सर्वेक्षण केली आणि समुदायांद्वारे सामान्यतः वापरल्या जाणाऱ्या वनस्पतींच्या औषधी उपयोगांची नोंद केली. वैज्ञानिक दस्तऐवजीकरणासाठी वनस्पतींचे नमुने गोळा केले गेले, त्यांची ओळख पटवली गेली आणि हर्बेरियम नमुने म्हणून जतन केले गेले. या अभ्यासात पारंपारिक औषधी महत्त्व असलेल्या 26 वंश आणि 19 कुळांतील 27 वनस्पती प्रजातींचे दस्तऐवजीकरण करण्यात आले. त्यापैकी, झिंझीबेरेसी, अस्टेरेसी, युफोर्बिासी, अपोसायनेसी, लॅमिएसी, अकंथेसी, रुटेसी आणि फॅबेसी यांसारखी वनस्पती कुळे पारंपारिक उपचारांमध्ये वारंवार वापरली जात होती.

प्रतिमास्रोत: https://journals.lww.com/jdra/fulltext/2026/01000/ethno_botanical_composition_of_nenmara_forest.4.aspx

स्थानिक उपचार पद्धतींमध्ये पानांची सहज उपलब्धता आणि उपचारात्मक मूल्य लक्षात घेता, पाने हा वनस्पतीचा सर्वात जास्त वापरला जाणारा भाग असल्याचे दिसून आले. संशोधकांनी सोरेनसेन सिमिलरिटी इंडेक्स (SI) वापरून विविध अधिवासांमधील वनस्पती विविधतेचे आणि PAST 4.03 सॉफ्टवेअरद्वारे टॅक्सोनॉमिक वेगळेपणाचे विश्लेषण केले. निकालांनी पडीक जमीन आणि निकृष्ट जंगलांमध्ये सर्वाधिक साम्य दर्शविले, तर निकृष्ट जंगलांनी एथनोमेडिसिनल (पारंपारिक औषधी) वनस्पतींचे सर्वाच्च टॅक्सोनॉमिक वेगळेपण प्रदर्शित केले. हे निष्कर्ष पारंपारिक औषधी ज्ञानाचे दस्तऐवजीकरण आणि जतन करण्याच्या महत्त्वाला अधोरेखित करतात. ते जैवविविधता आणि स्वदेशी आरोग्यसेवा

परंपरा या दोन्हीचे संरक्षण करणाऱ्या संवर्धन धोरणांच्या गरजेवर भर देतात, जेणेकरून ही मौल्यवान नैसर्गिक आणि सांस्कृतिक संसाधने भावी पिढ्यांसाठी जतन केली जातील.

संदर्भ स्त्रोत: तुलसी आर, नायर पीजी, दीप्ती जीएस, रोहित केएस, सिद्धमल्लय्या एन, वेंकटेश्वरलू बी, सुधाकर डी, श्रीकांत एन. पलक्कड जिल्ह्याच्या नेनमारा वन विभागाची एथ्नो-बोटॅनिकल रचना, केरळ. जर्नल ऑफ ड्रग रिसर्च इन आयुर्वेदिक साइंसेज. 2026 जानेवारी 1; 11(1):27-37.

संदर्भदुवा: https://journals.lww.com/jdra/fulltext/2026/01000/ethno_botanical_composition_of_nenmara_forest.4.aspx

अभ्यास दर्शवतो की स्थान महत्वाचे आहे: राणीखेत (हिमालय)-मध्ये उत्पादित पिंपळी (पायपर लॉगम लिन) श्रेष्ठ औषधी क्षमता प्रदर्शित करते

एका नवीन वैज्ञानिक अभ्यासातून असे दिसून आले आहे की, आयुर्वेदात मोठ्या प्रमाणावर वापरल्या जाणाऱ्या पायपर लॉगम लिन. (पिंपळी) या वनौषधीची औषधी गुणवत्ता ती कुठे उगवली जाते यावर लक्षणीयरीत्या अवलंबून असते, ज्यामध्ये हिमालयातील नमुन्यांनी लक्षणीय उच्च उपचारात्मक क्षमता प्रदर्शित केली आहे. दाहक-विरोधी, अँटिऑक्सिडंट आणि जैव-वर्धक गुणधर्मासाठी ओळखली जाणारी पिंपळी शतकानुशतके पारंपारिक औषधांचा आधारस्तंभ राहिली आहे. तिची परिणामकारकता मुख्यत्वे पायपेरिन (PP) आणि पायपरलॉग्युमिन (PLG) सारख्या मुख्य बायोएक्टिव्ह संयुगांमुळे असते. तथापि, ताज्या निष्कर्षांवरून असे सुचते की या संयुगांची

या अभ्यासात संशोधकांनी भारतातील तीन वेगवेगळ्या प्रदेशांमधून: हिमालयीन पट्ट्यातील राणीखेत, केरळमधील पश्चिम घाट आणि बंगळुरू येथून वनस्पतींचे नमुने गोळा केले. या नमुन्यांचे प्रमाणित पद्धती वापरून सर्वसमावेशक फार्माकोग्नोस्टिक, भौतिक-रासायनिक आणि फायटोकेमिकल विश्लेषण केले गेले. मुख्य निर्देशकांचे प्रमाण मोजण्यासाठी रिव्हर्स फेज हाय-परफॉर्मन्स लिक्विड क्रोमॅटोग्राफी (RP-HPLC) सह प्रगत विश्लेषणात्मक तंत्रे वापरली गेली, तर अँटिऑक्सिडंट क्रियाकलापांचे मूल्यांकन डीपीपीएच (DPPH) ऍसे वापरून केले गेले. निकालांनी आश्चर्यकारक प्रादेशिक फरक उघड केले.

राणीखेतमधून मिळवलेल्या नमुन्यांमध्ये पायपेरिनची सर्वोच्च एकाग्रता 12.57 ± 0.25 मिग्रॅ/ग्रॅ आणि पायपरलॉग्युमिनची एकाग्रता 0.865 ± 0.012 मिग्रॅ/ग्रॅ दिसून आली. याउलट, पश्चिम घाट आणि बंगळुरू येथील नमुन्यांमध्ये पायपरलॉग्युमिन आढळले नाही. शिवाय, राणीखेतच्या नमुन्याने उत्कृष्ट अँटिऑक्सिडंट क्रियाकलापांसह एकूण फिनोलिक्स आणि फ्लेव्होनॉइड्सची उच्च पातळी दर्शविली, जी आरोग्य-संरक्षणात्मक प्रभावांसाठी ओळखली जाणारी संयुगे आहेत.

संशोधकांनी वनस्पतीच्या फळांमध्ये आकार आणि रंगातील फरकांसह लक्षणीय बाह्य रचनेतील फरक देखील पाहिले, जे वनस्पतीच्या वैशिष्ट्यांवर पर्यावरणीय परिस्थितीचा प्रभाव अधोरेखित करतात. तज्ज्ञांच्या मते हवामानातील घटक, मातीची रचना आणि उंची या फरकांमध्ये योगदान देऊ शकतात, ज्यामुळे शेवटी वनस्पतीच्या जैवरासायनिक प्रोफाईलवर आणि उपचारात्मक मूल्यावर परिणाम होतो. हे निष्कर्ष सूचित करतात की विशिष्ट प्रदेशांतून, विशेषतः राणीखेतमधून पिंपळी मिळवणे पायपरलॉग्युमिन-संबंधित क्रियाकलापांवर अवलंबून असलेल्या वनौषधींच्या गुणधर्मांची परिणामकारकता वाढवू शकते.

हा अभ्यास औषधी वनस्पतींच्या प्रमाणीकरण आणि गुणवत्ता नियंत्रणामध्ये भौगोलिक उत्पत्तीचे अनन्यसाधारण महत्त्व अधोरेखित करतो. वनौषधींची जागतिक मागणी वाढत असताना, अशा अंतर्दृष्टीमुळे चांगल्या संकलन धोरणांना मार्गदर्शन मिळण्याची अपेक्षा आहे, ज्यामुळे सातत्यपूर्ण क्षमता आणि सुधारित उपचारात्मक परिणाम सुनिश्चित होतील. संशोधक यावर भर देतात की लागवड आणि खरेदीच्या पद्धतींमध्ये भौगोलिक बाबींचा समावेश केल्याने आयुर्वेद आणि इतर पारंपारिक औषध प्रणालींचा वैज्ञानिक पाया लक्षणीयरीत्या मजबूत होऊ शकतो, ज्यामुळे त्यांना आधुनिक गुणवत्ता मानकांशी अधिक जवळून जोडता येईल.

संदर्भ: मिश्रा एल, जीवन एएस, मौर्य आर, राधाकृष्णन टी, बोडनी टी, राजेश व्हीआर, रोहित केएस, कुमार व्ही, मीना एके, श्रीकांत एन, आचार्य आर. पाइपर लॉगम लिनच्या बायोएक्टिव्ह कंपोजिशन आणि अँटिऑक्सिडंट पोटेंशियलवर प्रादेशिक भिन्नतेचा प्रभाव. रसायनशास्त्र आणि जैवविधता. 2026 जानेवारी; 23 (1): ई 02460 .

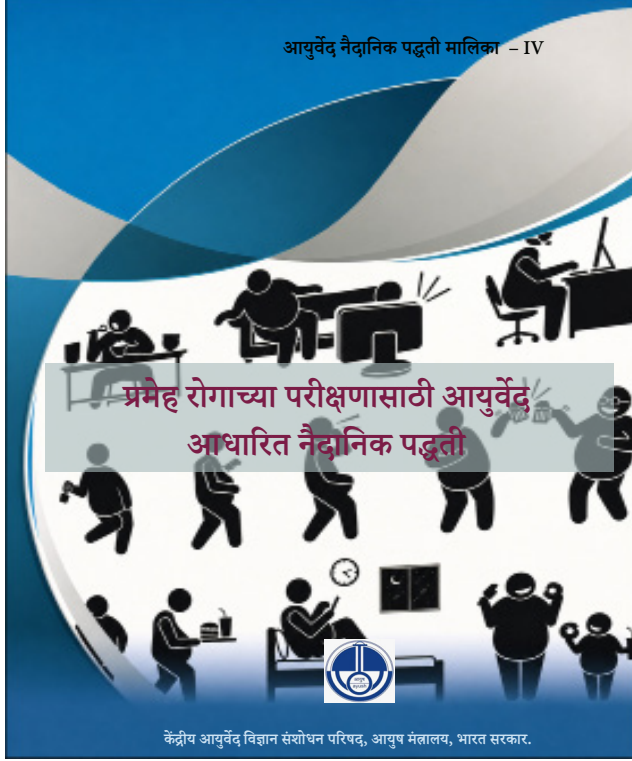
संदर्भ दुवा: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/cbdv.202502460>

साहित्य संशोधन

सीसीआरएएस पुस्तक “प्रमेह रोगाच्या तपासणीसाठी आयुर्वेदावर आधारित चिकित्सालयीन पद्धती” प्रमेहाच्या (मधुमेह) आयुर्वेदिक निदानाला वैज्ञानिक अचूकता प्रदान करते

केंद्रीय आयुर्वेद विज्ञान संशोधन परिषदेने प्रकाशित केलेले “आयुर्वेदा बेस्ड क्लिनिकल मेथड्स फॉर एक्झामिनेशन ऑफ प्रमेह रोग” हे पुस्तक, जे आयुर्वेद क्लिनिकल मेथड्स सिरीजमधील चौथे खंड आहे, प्रमेहाच्या (मधुमेह) निदानासाठी आणि मूल्यांकनासाठी एक संरचित आणि पुरावा-माहितीपूर्ण फ्रेमवर्क प्रदान करते. प्रमेह ही स्थिती प्रामुख्याने चयापचय आणि मूत्रविषयक विकारांशी संबंधित आहे.

2022 मध्ये प्रकाशित झालेले हे पुस्तक आयुर्वेद विद्वान, संशोधक आणि अभ्यासकांना त्यांच्या निदानातील निपुणता सुधारण्यासाठी मदत करण्याच्या उद्देशाने तयार केले गेले आहे. हे पुस्तक आधुनिक चिकित्सालयीन गरजांशी सुसंगत राहून शास्त्रीय आयुर्वेदिक तत्वांवर आधारित पद्धतशीर दृष्टिकोन मांडते.

चिकित्सालयीन अंतर्दृष्टी यांमधील दुवा साधतो. तिसरा विभाग तपशीलवार वापरकर्ता पुस्तिका म्हणून काम करतो, जो चिकित्सालयीन सरावात प्रपत्र /स्वरूपात लागू करण्यासाठी टप्प्याटप्प्याने मार्गदर्शन देतो. स्पष्ट स्पष्टीकरणे, शब्दशः भाषांतरे, प्रवाह तक्ते आणि स्पष्टीकरणात्मक चित्रांसह, ही पुस्तिका उपयोगिता वाढवते आणि पुनरुत्पादन सुनिश्चित करते, ज्याचा विशेषतः विद्यार्थी आणि नवोदित वैद्यांना फायदा होतो

तज्ज्ञांनी नोंदवले आहे की या पुस्तकाचे मुख्य योगदान शास्त्रीय आयुर्वेदिक ज्ञानाचे व्यावहारिक, प्रमाणित चिकित्सालयीन साधनांमध्ये रूपांतर करण्यात आहे. यामुळे केवळ निदानाची अचूकता सुधारत नाही तर एकसमान डेटा संकलनास देखील मदत होते, जी बहुकेंद्री अभ्यास, चिकित्सालयीन ऑडिट आणि पुरावा निर्मितीसाठी एक आवश्यक गरज आहे. संशोधनाच्या दृष्टिकोनातून, संरचित चौकट आणि परिभाषित परिणाम व्हेरिफेबल्स प्रमेहामधील भविष्यातील चिकित्सालयीन आणि निरीक्षणात्मक अभ्यासांसाठी एक भक्कम पाया प्रदान करतात. पद्धतशीर दस्तऐवजीकरण आणि विश्लेषण सक्षम करून, हे पुस्तक आधुनिक संशोधन पद्धतींसह आयुर्वेदाचे एकत्रीकरण मजबूत करते.

एकूणच, हे प्रकाशन पुरावा-आधारित आयुर्वेदाला पुढे नेण्यासाठी एक मैलाचा दगड म्हणून ओळखले जात आहे. समकालीन चिकित्सालयीन मानकांशी पारंपारिक शाहाणपणाचा मेळ घालून, ते रुग्ण सेवा सुधारण्यासाठी, शिक्षण वाढवण्यासाठी आणि आयुर्वेदिक पद्धतींच्या वैज्ञानिक प्रमाणीकरणाला प्रोत्साहन देण्यासाठी एक विश्वसनीय मार्ग देते. एकात्मिक आणि वैयक्तिक औषधांची आवड जशी वाढत आहे, तशी अशा उपक्रमांमुळे जागतिक आरोग्य सेवा क्षेत्रात आयुर्वेदाला स्थान मिळवून देण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावण्याची अपेक्षा आहे.

प्रतिमा स्त्रोत: <https://publication.ccras.res.in/product/ayurveda-clinical-methods-series-iv-ayurveda-based-clinical-methods-for-examination-of-prameha-roga/>

तीन सर्वसमावेशक विभागांमध्ये विभागलेले हे पुस्तक विस्तृत साहित्य पुनरावलोकनाने सुरू होते, ज्यामध्ये चरक संहिता, सुश्रुत संहिता, अष्टांग संग्रह आणि माधव निदान यांसारख्या शास्त्रीय आयुर्वेदिक ग्रंथांचा आधार घेतला आहे. यात नमस्ते पोर्टलवरील प्रमाणित संज्ञांचाही समावेश केला आहे, ज्यामुळे चिकित्सालयीन दस्तऐवजीकरण आणि संशोधनातील सुसंगतता वाढते. दुसरा विभाग तपशीलवार प्रोफॉर्मसद्वारे (नमुन्यांद्वारे) एक नवीन, स्तरित निदानाची चौकट मांडतो. यामध्ये स्क्रीनिंग टूल (तपासणी साधन)—ज्यात डॉक्टरांद्वारे भरले जाणारे नमुने आणि रुग्णांच्या स्वयं-मूल्यांकन प्रश्नावलींचा समावेश आहे—आणि प्रमेह-विशिष्ट निदान प्रोफॉर्म (PSDP) या दोन्हीचा समावेश आहे. हा दुहेरी दृष्टिकोन लवकर शोध घेण्यास मदत करतो, ज्यानंतर प्रमेहाच्या 20 उपप्रकारांमध्ये अचूक वर्गीकरण केले जाते. या निदान मॉडेलमध्ये दोष, द्रव्य, स्रोतस आणि रोग परीक्षा यांसह आयुर्वेदिक मूल्यांकन मापदंडांच्या विस्तृत श्रेणीचा समावेश आहे, ज्यामुळे रोगाचे सर्वांगीण मूल्यमापन सुनिश्चित होते. विशेष म्हणजे, मूल परीक्षेवर दिलेला भर आयुर्वेदिक निदानातील तिची मूलभूत भूमिका अधिक मजबूत करतो, तसेच पारंपारिक निरीक्षणे आणि समकालीन